

Bora COSIĆ

LJUDI I GODINE

LETO

Federiko Garsija Lorka

POVODOM DVADESETDVOGODIŠNICE SMRTI

Rade NIKOLIĆ

Federiko
Garsija
Lorka

De Falja je španskoj muzici vratio njenu nacionalnu boju. On se vratio na izvore španske narodne tradicije i tamo, na narodnom tlu, našao elemente za muzički preporod svoje zemlje. Ali De Falja nije bio folklorist, on nije uzimao, nego je, zahvaljujući svome znanju, stvarao novo i podigao jednu od najvećih muzičkih zgrada našega veka...

Preko De Falje, Španija je ponovo našla svoju univerzalnost u muzici. Muzička bogatstva Španije, a naročito Andaluzije, dobila su u De Falji najviši umetnički izraz.

U Federiku Garsiji Lorki Španija je dobila svoj najviši poetski izraz...

*Po ogledalu bunara
lujala se Ciganka.
Puti zelene, kose zelene,
očiju hladnog srebra.
Jedna santa meseca
održava je na vodi.
Noć je postala prisna
kao neki mali trg.
Žandarčine pijane
lupaju po vratima.
Zeleno, volim te, zeleno.
Zeleni vetre, granje zelene
Lada plovi morem,
a konj jezdi planinom.*

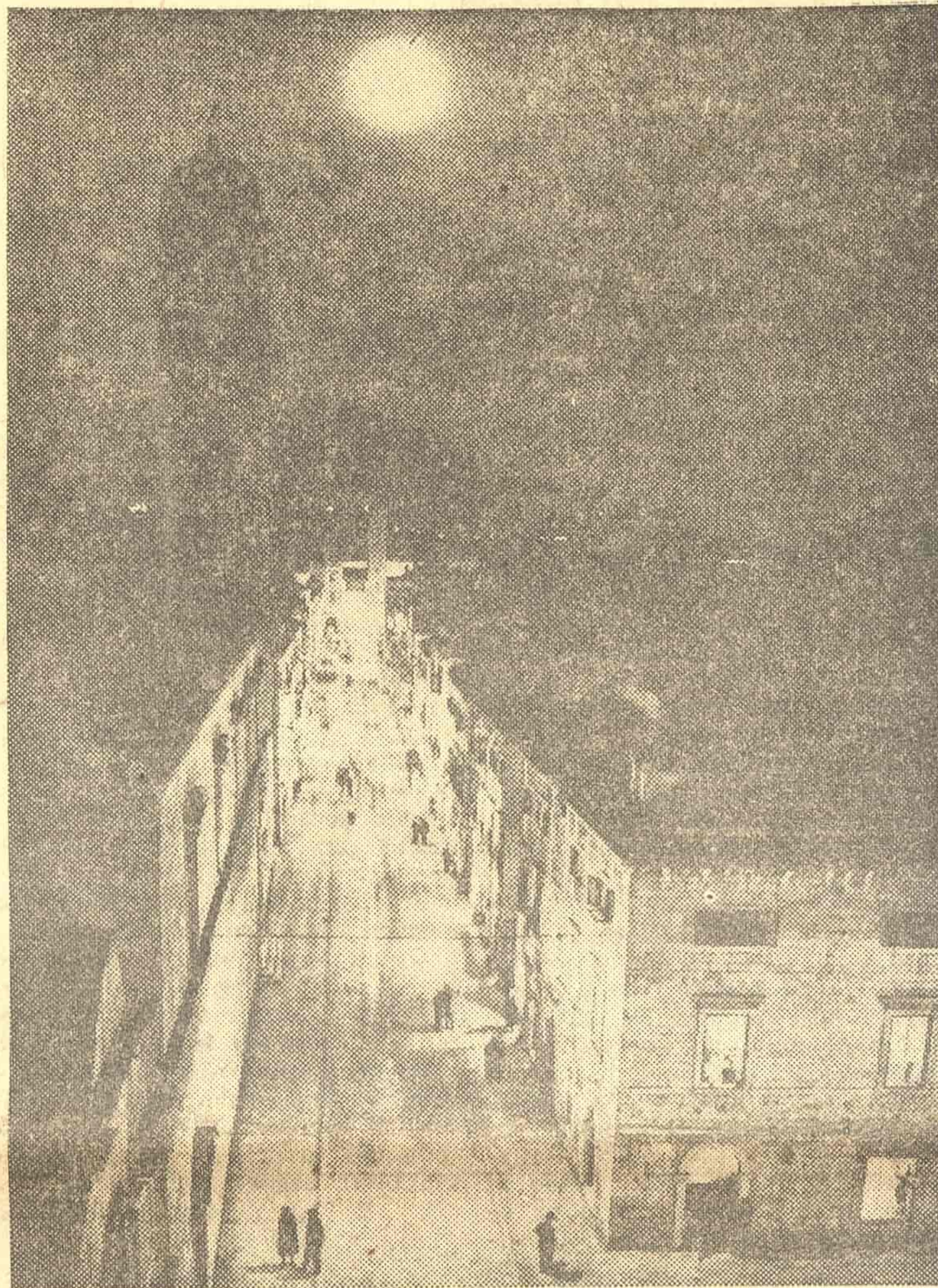
Smrt — taj lajtmotiv koji se provlači kroz sve ciganske pesme u Andaluziji — dobija u poeziji Garsije Lorke najraznovrsnije oblike. Ona je aktivna, kroče se, deluje kao nešto opipljivo, nešto što se vidi, što je tu s nama, što nam preta na svakom koraku u životu. U pesmi „Malagenja“ smrt „ulazi i izlazi iz krčme“:

*Smrt
ulazi i izlazi
iz krčme.
Prolaze crni konji
i zlokobni ljudi
po dubokim putevima
gitaro.
A oseća se miris soči
i ženikine krvi
u grozničavoj tuberozi
sa mora.
Smrt
izlazi i ulazi,
ulazi i izlazi
smrt
iz krčme.*

Garsija Lorka je uspeo da svoje lične emocije poveže sa sadržajem narodnih pesama, ali tako da je i svojim jezikom izrazio osećanja naroda. U njegovoj poeziji teško je odrediti granicu između narodnog i pesnikovog, ali ipak se oseća snažna pesnikova ličnost koja je motive iz narodnih balada uvela u modernu poeziju.

Mnoge pesme Garsije Lorke govore o životu Cigana, prognanih, ugnjetenih, bačenih van zakona. U tim pesmama Garsija Lorka identifikuje sebe sa Ciganima, sa narodom poniženim i okrvavljenim. Ali on ne plače, on se ne miri sa stanjem koje je, u ime monarhije i katoličke crkve, stvorila zloglasna španska žandarmerija. Pesnik Garsija Lorka zove i u boj. U pesmi „Hapšenje Antonjita el Kamborija“ on kaže:

*Antonio Tores Eredija
sin i unuk Kamborija
sa vrhovim prutom u ruci
ide u Sevilju na koridu.
Puti kao mesec zeleni
ide lagano i vedro.
Njegove crne kovrdže
spetle mu med' očima.
I na pola puta
seckao je žute limune
i bacao ih u vodu
dok ne posta zlatna.
I na pola puta
pod granjem jednog brešta
žandarmi ga odvedoše
vezanog za ruke.
Nema više onih Cigana
koji planinom idu sami.
Nastavak na 6 strani*

Dok svet u ovim vrelim letnjim danima strepi na pragu jedne nove krize i možda ratne opasnosti, Stradun i ceo Dubrovnik živi u znaku festivalskih igara. Život uvek teče dalje...

I evo kako se sve opet otvara oko mene: nepotrebna postaju okna providnost čija me očarava, vrata gube pravu nužnost zatvaranja, ulice se rastvaraju kao cvetovi. Ne umem tačno da odredim radujem li se ovim otkrićima ili me ona neopozivo plaše. Jedan bakuk kruži nad ovim gradom, bauk leta.

Jer nije samo u pitanju gubljenje jedne atmosfere, meni toliko bliske (da se kraj tople peći prečeka kakva zanimljiva knjiga, da se u nekoj vrsti zaborava otkriva po koja skrivena misao, tražena toliko vremena), druge stvari počele su da pokazuju svoje zube. Izlazim tako izvesnog jutra na terasu, vrata ostaju otvorena a da se pri tom ne čini ništa našao nekom ko ostaje u sobi; lišće treperi na suncu, topli vazduh neguje ptice negde visoko u svojim pregradama, svetlost postaje opšta tako da boli. Nešto se ogromno priprema u tišini. Ostajem tako nalakčen izvesno vreme, osluškajući i pokušavajući da se prilagodim novom mesu godine koje se puno i hranljivo kraj mene razliva, da bar granicama svojim uspostavim vezu ma kakvu sa jednim razredom vremena što kao nezvan gost je i u kome nezvan sam i sam.

I evo opravdanja mojih slutnji: iz jedne udaljene kuće dopire neodređeno dovikivanje dveju žena, neko dete plače na domaku mogog sluha, iz jednog od obližnjih prozora, rastvorenog kao prvi put i koji u sebi krije bliskost tek dozrelih plodova, čuje se najneočekivanija muzika. Zvuci, koji su nekad mogli samo da se podrazumevaju, da se neprestano budnom pažnjom iskopavaju iz zidova, namah postaju poznati svima a neka opšta potreba da se snovi učine javnim, počela je da upravlja ovim krajem. Na ruševinama jedne zime ljudi su ostali bez krova nad glavom i svaka njihova reč upravljena je pravom vetrovima. Tek ove promene čine da tajne prestaju biti tajnama a nastupajuće doba godine liči na iznošenje nekog velikog, nagog tela na gradski trg.

Sada ni ja više nisam u stanju da se oglasim. Ono, što je toliko vremena spokojno spavalo u meni, sa lažnim opravdanjem traženja pogodnog trenutka, oblika, boje, evo kako sada samo, bez pitanja, otiče mi između prstiju. Obuzima me zato osećanje ogromne odgovornosti. Kao jednog leta, pod nekim suviše akustičnim svodovima i pod kojim si imao da paziš na svaku reč, na misao svaku.

2

O, ludo leto, sada, u centru tvoga uticaja, nestvaran i loman, izmožen toplotom i na tlu toliko nesigurnom (moja stopala zaboravljena su u mekom asfaltu svih gradskih ulica i ona označavaju pravu stanje mojih misli, zavrtanih u krug), kuda da krenem, u kom pravcu da potražim mogućnost ma kakvog otrežnjenja? Sunce se cedi niz lica kuća, znoj topće duboko negde u plućima, neke nestvarne senke lutaju mi preko beonjača. Obnevideo tako, nadem se ko zna na koji način u jednom zatonu opet, na mekoj osnovi Pozorišnog trga. Zastanem za trenutak opomenut činjenicom da samo znoj što cedi mi se u oči, besomučna jara koja se diže sa tla, jedini su izveštaji nelagodnosti kojima tako predano služim. A zvuka nema. Podižem umornu glavu, tražim na sagorelom horizontu i oko ivica kuća, mekih i lelujavih od leta, neko opravdanje moje gluvoće, kao da bih da odjednom utvrdim kako u blizini nikoga i nema, kako se sav život nekuda nepovratno i svirepo, nekuda rugajući se, istopio. Ali sve se ukoliko nastavlja kako treba, ljudi se lenjo vuku kraj kuća, grad ska vozila pronose svoje komplikovane naprave ograničene žicama, neko poleva ulicu. Onda primetujem kako se i glasovi, do toga trenutka zatočeni u otečenim ustima, polako pomalaju iz svoje pećine, kako točkovi dobijaju natrag svoje šumove a umirujuće prskanje

vode svoje toptanje po pregrejanom pločniku a čak i udaljeni vozovi i brodovi na rekama dokaze svoga postojanja. Onda pomišljam da sam proteklih nekoliko trenutaka (i koji nisu trajali više no što traje razmak između dva otkucaja srca), boravio na žutoj mrilji zvukova, u nekoj magičnoj tački gde sve za trenutak prestaje da se oglašava, upravo kao u onoj klisuri o kojoj mi je pričao jedan prijatelj.

svojim osvajanjima tako često pomeraju pločniku a čak i udaljeni vozovi i brodovi na rekama dokaze svoga postojanja. Onda pomišljam da sam proteklih nekoliko trenutaka (i koji nisu trajali više no što traje razmak između dva otkucaja srca), boravio na žutoj mrilji zvukova, u nekoj magičnoj tački gde sve za trenutak prestaje da se oglašava, upravo kao u onoj klisuri o kojoj mi je pričao jedan prijatelj.

MALI ESEJ

Čovek kao predmet filozofije

Kada je Imanuel Kant pokazao da svi predmeti našega mišljenja mogu biti jedino proizvodi samoga mišljenja, onda se ispostavilo da ontologija, koja bi objektivni sistem sveta opisivala u terminima stvari-po-sebi, nije moguća. Neki kantovci su iz toga zaključili da je ubuduće svaka ontologija nemoguća. Ali je dalje razvital filozofije, naročito u XX veku, opovrgao taj zaključak. Ontologija je postojala, postoji i postojće, zato što izražava jednu neprolaznu potrebu ljudskog duha. To je ustalom znao i sam Kant. Suština preokreta, koji je on inicirao, nije u ukidanju ontologije, nego u pretvaranju naivne ontološke spekulacije u kritičku refleksiju o biću. Dok je stara ontologija XVII i XVIII veka bila esencijalistička, moderna ontologija postala je fenomenalistička. Stvari postoje, to je van svake sumnje, i filozofija nema s tim nikakva posla. Ali šta stvari jesu očigledno nije pitanje samih stvari, to je naše, ljudsko pitanje. A odgovor na ovo poslednje pitanje pokušava da nam pruži ontologija odnosno filozofija.

Činjenice su mrtve, tek im naše objašnjenje daje život, smisao, vrednost i humanost. Činjenice doduše postoje nezavisno od nas, ali one egzistiraju, ili ako hoćete, prosto jesu tek našom (ovom ili onom) svesnošću o njima. Kada je primitivac mnoge prirodne pojave objašnjavao demonima — tim eksterioriziranim psihičkim kompleksima, onda su ti demoni stvarno (ili „stvarno“) i postojali, jer su određivali sklop svega što postoji. Razume se, demoni nisu bili čulno opažljivi, primitivac im je pripisivao samo suštastvenu, „ontološku“ egzistenciju, a mi danas znamo da je način njihove egzistencije bio ontološko-fenomenološki.

Neosporno je da je svet jedinstven u svojoj materijalnosti; ali je neosporno i to da je to jedinstvo proizvod jednog svesnog, humanog jedinstva. Sredena celina sveta uobličava se u iskustvu subjekta, u aktivnom mislijačkom naporu. Ontologija, ona što je bila i ona što će biti, izražava ljudski svet, humani profil stvari. Ontologija je uvek na izvestan način nauka o duhu, ona je uvek jedan humanistički program. Za nas danas nema više ontologije bića, postoji samo ontologija ljudskog bića. Apsolutisti i racionalisti uobražavaju da se zanimaju samosvojnim predmetima; ustvari, čovek je predmet ne samo današnje ontologije, nego je to bio i u svim ranijim ontološkim shvatanjima. Poslednja reč filozofije je antropologija. Ontološko-filozofski sistemi, makoliko se inače trudili da operišu objektivnim kategorijama materije i energije, nalaze svoje objašnjenje na terenu ljudskog duha.

Hegel je postavio tri stepenice apsolutnog (ljudskog) duha; umetnost, religiju i filozofiju. Da je umetnost proizvod (umetničkog) duha opšte je priznato. Da su religiozne pretpostave tvorevine duha (religiozna čoveka) u novije doba prvi je objasnio Ludvig Ferberbah. Ali da su ontološko-filozofske tvorevine pojedinih mislilaca takođe izraz njihove ljudske suštine — ne samo da nije opšte priznato, nego nailazi na jak otpor. Ali to ipak ne umanjuje činjenicu da su putevi filozofije samo posebni načini da se objekti rastvore u kategorije subjekta, da se dakle pripreve subjektivnoj asimilaciji i da se tako savladaju.

Savremena ontologija je prožeta shvatanjem da istina nije univerzalna, nego parcijalna. U celini stavova ne može se naći istina, jer je koherencija istinitih stavova isto tako mogućna kao i koherencija lažnih stavova. Istina mora biti fragmentarna ukoliko hoće da ima posla sa stvarima ovozemaljskim, sa čovekom i njegovim problemima. Napuštanjem univerzalnog i večnog nova ontologija se zagnjurila u vreme. Dvadeseti vek je opsednut traženjem vremena. Ajnštajn je pokazao da je za objektivnu deskripciju vasiono neophodan elemenat vremena, jer je vreme konstitutivna odredba vasiono. Prust je nizanjem pretstavnih sadržaja svoje svesti pokušao da nađe izgubljeno (psihičko) vreme. Gurvič je analizom shvatanja i savladivanja vremena od strane raznih društvenih grupacija tražio suštinu socijalnog vremena. Bergson i Hajdeger uveli su vreme u ontologiju: vreme je postalo konstitutivna odredba ontološke refleksije. Biće je stvarno i istinito samo ukoliko se referira prema vremenu, a život ljudski može pretendovati na smisao samo u vremenu. Današnja je ontologija odbacila platonisku i hegelovsku ideju, da bi se angažovala u tumačenju fenomena.

Začetke fenomenološke ontologije nalazimo već kod Šopenhauera, koji je slepu volju proglasio za stvar-po-sebi. Za Eduarda Hartmana volja i pretstava su ontološka suštastva. Jaspers tvrdi da se odredbe bića mogu naći samo u „graničnim situacijama“ straha i smrti, a Hajdeger završava ceo ovaj niz time što je brigu, užas i prestravljenost učinio prvim suštinama (ljudskog) bića. Stramputice savremene ontologije izražavaju se u njenom insistiranju samo na afektivnim kategorijama. Izgradnja jedne ontologije konkretnih pojava zadatak je filozofije našeg vremena.

Miodrag CEKIC

SPOKOJSTVO KOJE NAM SE OSPORAVA

Na ulici se već dosta puta obeležavaju crte nemilih incidenata. I kad želimo u tren oka da primimo uzbudljivu draž ljudske spokojnosti, kad sa nijansiranom skromnošću ulivamo sebi u pamet tu karakternu suštinu našeg građanina — i pri isticanju takve osobine privikavamo sagovornika na odobravanje, mi se — bogami — nakon tako izgovorene izjave osećamo i nekako sramežljivi, jer naša zamišljena pretpostavka i uverenje o potpuno mirnoj čudi „večernjih šetača“, preslikana je više puta u očevidnu obratnost. Nije bilo malo slučajeva kad izvesni ispadi na ulici ukrešu u nama osećanje zgravanja, a oni se pršljen po pršljen sve više i više umnožavaju

u životu ovog našeg grada! Tek što smo poverovali da je podatak o nekom ispadu iščilo, a već se otkrivaju nove pritoke javnih skandala. A ispad kao svaki ispad ima svoj „notni sistem“, svoj violinski ključ, koji usled zamućene boje i zvuka baca na videlo mentalitet primitivca. O tom „notnom sistemu“ saznao sam da se imenuje i o strani, sudija za prekršaje već vrši merenja i proveravanja. No, izvesne slućajve po težini prestupa ne treba stavljati u granični okvir od mesec dana zatvorske kazne (mislim da je to krajnja granica koju ovaj moć izrećići), već im za uzvrat dati nešto srodniiju i odgovarajuću kazneni meru... Kad želimo da što lepše i

bolje izrezbarimo svoje slobodne časove, mi „lek“ za večernju razonodu tražimo u svežoj bašti „izvidnika“, slućajući žive akorde plesne muzike, ali to lepo osećanje ne traje dugo (ako smo sa ženom), jer smo posle napuštanja igranke izloženi navici nekih „šrafcičera“, koji nam — sjaćeni u grupe — bacaju u lice najpogrdnije reći i psovke. Mi se — zaceo — ne moćemo i ne smemo braniti, štaviše želimo da se to zlo na tome svrši, jer u protivnom mogu nam vrlo znaćaćki istetovirati leća! I tako pokunjimo glavu, a psovke okolo leće, lome se u parćiće, padaju sa lica na asfalt, a sa asfalta na obraze. Ti mladici sa Tarzan-frizurama, nabrekli mišićima i isturenim grudnim košem — huligane skoro po svim izletićtima, saćekuju građane na ulici i tako udruženi eksponiraju svoje siledžijstvo.

Pre nekoliko dana dva naša bokserska reprezentativca napala su mirne građane i naneli im teške fizićke ozlede. I meni biva posve mrsko nazvati te ljude sportistima, pa ushićenje koje smo imali prema njima dok su nam otkrivali tajnu bokserske veštine u nevelikom kvadratru ringa, — preobraćamo sada u odvratnost. Mirni građani odlaze posle rada kući, neko biva gost ovog grada, a udar nenadne pesnice raseca mu jabućicu! Nemio je to dogaćaj da dva istaknuta boksera svoju sportsku strast primenjuju na mirnim građanima, da ih podvrgavaju masakri. A zbilićja — ako su oni hteli da ispraznjuju svoj žućni elektricitet na nekoga (tu su toliki mećevi), onda se on nije niukom slućaju smeo ispraznjavati u ovoj i ovakvoj varijanti, nije smeo nositi ovako zabludeli teg. Zar kvalifikativ traćiti u ovako shvaćenom kovanju prestupa i svireposti, zar stepen svoje sportske struke vezati za tako priljave stvari? Dva boksera — Terzić i Đorđević, koje status njihove bokserske organizacije upućuje na posve drukijće navike, prenebrgli su osećanje takvog stava i vrline — pa tako svome pozivu dali jednu nimalo razumljivu oznaku. To što su oni akcentovali svoju jako naglašenu energiju i vešt-

nu, svoju sujetnu i unapred netrezvenu sportsku etiku, stvar je koja istiće sa svim pogrešan stav u tretiranju svoga poziva. Mirni građanin biti zasut neočekivanom vatrom udaraca, biti baćen na tvrdu koru asfalta, — dogaćaj je koji govori o tome da nam se spokojstvo osporava i taj slućaj baca senku na miran oblik življenja i on nas ovako ili onako navodi na zbunjenoć i nedoumice. Nako ne želi da se nad njim vrši tiranija, nako ne želi da mu izvesne siledžije oblepljuju dušu strahom i neizvesnostima. A primedujete li — ova dva boksera komponovala su jedan ovako tužan ispad, da je jedan od njihovih „klijenata“ morao biti podvrgnut i hirurškoj intervenciji. Za poreklo ovakvog gesta ne treba pitati, ono je — čini nam se — odveć jasno, ali u njegovoj fakturi mora nešto biti iz temelja izmenjeno. Moćda je korisno u tu svrhu primeniti kazne ne samo suspenzije iz sportskog kolektiva, već to staviti u opravdani razmer strogoć sudskog kažnjavanja. Pa to je — zaboga — pokućaj ubistva, pokućaj prema kome se ne moćemo poneti pasivno jer će se — ako ta navika ne bude odstranjena — slićan slućaj ponovo odigrati.

Da bi ovaj slućaj dobio još rućniju stranu, izvesni autoritativni ljudi iz sportskih foruma pokućali su stvar da „smire“, da zataćkaju mućan dogaćaj koji su bokseri proizveli. Oni su — kako saznamo — hteli boksere da otrgnu od mera koje zakon prema njima mora primeniti. Uložen je bezuspešan napor da se to prećuti, ne vodeći računa da su vinovnici javnog izgređa doveli u pitanje život nekoliko građana. I sada postaje obnovljena još jedna vrsta nemile navike, koja se izjednaćava sa ovom prvom. Zar tako teške izgređnike uzimati u zaćtitu, zar ne videti tu potpuno otusustvo smisla za humanost? Dosta sa tim pustošenjima, dosta sa tim obraćunima na prepad i bez razloga. Siledžijstvo — zar prihvatiti leću o paklu, zar pustiti da ona niće na tlu koje ne želi njen trag, koje ne želi takvo lice tiranije?

Ove slike koje nas susreću, dakle ova pomama da se istaknu misteriozne skele fizićkih napada na mirne ljude, uz zvukove fatalnih dejstava pomračene duće, htele bi kako-tako da se održe! Da bi ceo ovaj slućaj Terzića i Đorđevića bio sa što većim zaćinom inspirisane ništavnosti, da bi iz njega potekao što urođeni ućas i svirepost, — jedan mladi ućitelj kome je, uz grepd budi rećeno, dodeljeno da vaspitava decu, našao se u ulozi ćovaka koji uz pretnju prinudava sestru povredenoć građanina da laćno svedoćić pred sudom, da ne tereti Terzića i Đorđevića! Kako se zabavno i živopisno prostire simetrićan purpur plemenitosti! Mladi ućitelj, pripremaćuji kvasac za testo, upravo vrrećić presiju na oćevice dogaćaja kod škole „Vojislav Ilić“, pokazao je neumornu ruku da razvijajući snaćan izraz srđbe i ludosti, iskaće i svoju dekorativnu profanost, taj zasenućujući sjaj njegove „prosvetne“ misije. Ćovek koji je preuzeo na sebe da sa nastavnićkom pulćta govori o ljudskim tonovima, da tome dać liniju pune ljudskosti, taj isti ćovek predaje svoj poziv mutnom oblaku prestupa i nećovećnosti. On je dozvolio sebi i naćinom i sredstvima da se rutinira u igri koja se ne moće spojiti sa pojmom — ćovek.

Teško je prisećati se ovoga slućaja, teško je naći makar i mali primer duće, jer u ispadi koji su ućinili bokseri Terzić i Đorđević leći primetni izvor tuće i nespokoćstva. Neka nam obićajni ne dozvole da boju koju nam oni ili njima slićni donose u ulicu ne privikavamo na rast i na širenje.

Zarko ĐUROVIĆ

Reć savesti

Sud će svakako doneti odluku... To je želja mnogih ćitalaca lista „Većernje novosti“ koji su u ponedećjak 7 jula proćitali o bezdućnom postupku maćehe, preko tri stupać krupni naslov: „BATINAMA I GLADU NASTAVNICA MUĆILA PASTORKU“.

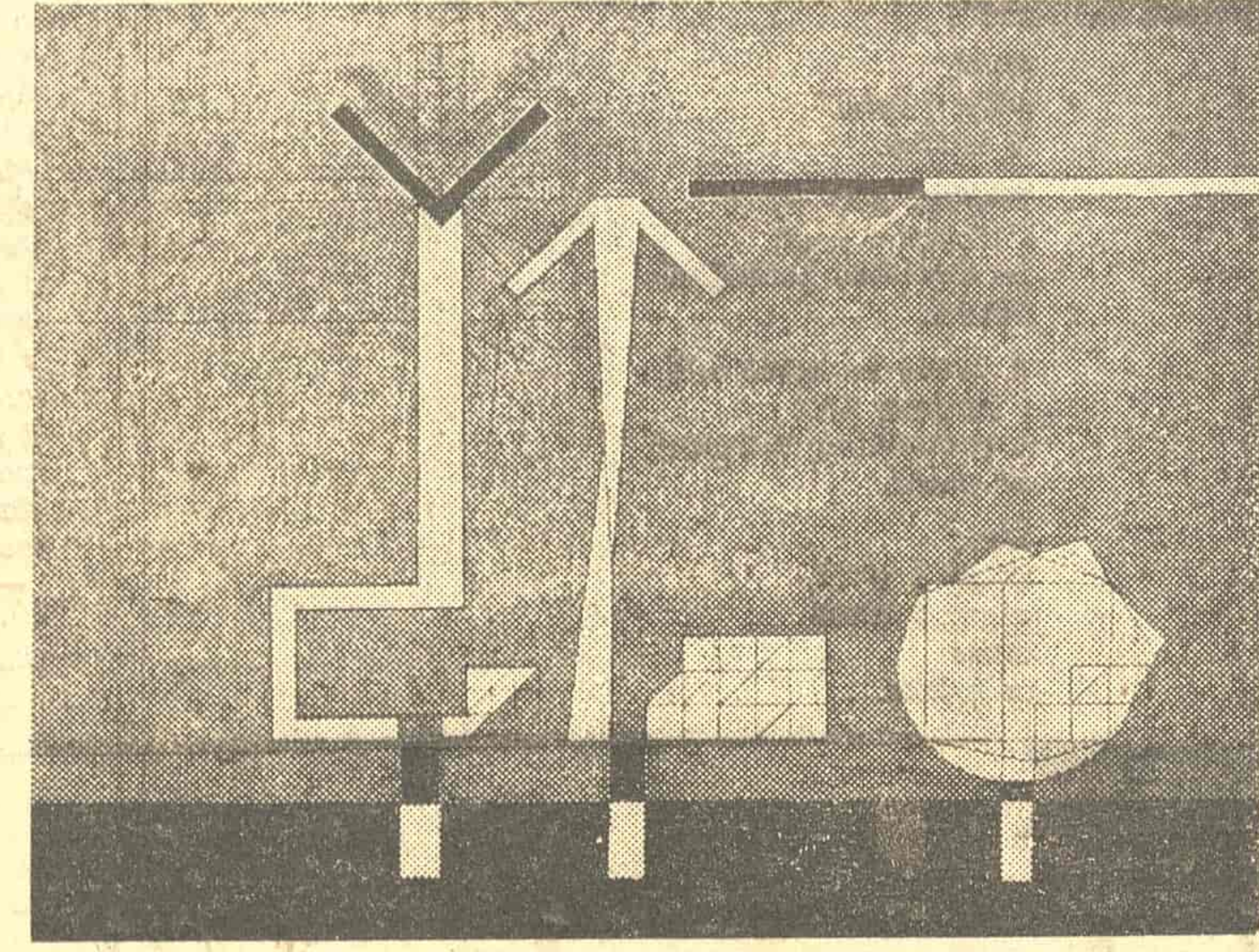
Sud će sigurno izrećić kaznu... I zašto bać toga dana, bać Sedmog jula, kada smo mislila bili upućeni prema onim mnogobrojnim znamim i bezimim junacima, koji rasuće kosti po svim kutevima ove zemlje da obebećde svojim naslednicima ćovaka dostojniji život, da za svoju decu, i za onu buduću koju će se raćati prećine mukotrpno življenje. I da ta deca ne budu više batinana. Moćda je bać zato taj novinski izvećtaj toga dana još više raspirio mrñnju prema ućiniocu zlodela.

A mrñnja je tećka reć. Ali u ovom ćasu zaista nema druge reći od te, zaista nema lakće reći koja se moće izgovoriti. Moćda je ispalo sasvim slućajno da je pisac ovih redova toga istog dana proveo nekoliko sati ćitajući tek pre dvadeset dana novusvojećni Općti zakon o školstvu. Taj Zakon je rezultat jednog posla na kome su radili mnogi naši ljudi, kulturni i društveni poslanici. Taj Zakon ima i poseban oćeljak u kome se nalazi niz odredbi o ulazi i dućnostima nastavnika. Na sreću, svi nastavnici nisu kao Jelena Petrović. Ali ona je bacila lćagu na najplemenitiji poziv — poziv vaspitaća. Ona je navukla na sebe mrñnju i gnjev hiljada građana. Ona zato i mora biti kažnjena.

Ovo je već drugi slućaj u kratkom vremenskom razdoblju koji govori o bezdućnim postupcima dvećju maćehe. Ona bezdućnica iz Pirota već je osućena. Ovu iz Graćanice kod Doboja tek ćeka kazna. I bać zato mi se ćini da bi ovu trebalo još oćtrije kazniti, da bi je ćak trebalo nemilosrdno kazniti. Zato što je postupila nećovećno, i zato — što je nastavnik. Ćini mi se od suda treba sa pravom zahtevati da izrekne najoćtriju kaznu. Treba to zahtevati, pogotovu što je jedanaestogodišnjoj

Mirjani Petrović prema nalazima lekara „poremeććen normalan fizićki i psićićeki razvoj“. Sud ne sme da bude blag. Sud ne sme dozvoliti da pravda ne bude zadovoljena. A ponekad naši sudovi, bać kada su u pitanju dećji životi, bili su suviše blagi. Nedavno je tako odrćano suđenje grupi lekara u Skoplju koji su odgovarali za smrt dvadesetpetoro dece što su pomrli zbog nepaćznje prilikom davanja injekcija. Na stranu to kolika je ćija krivica, ali ćinjenica je da je ipak neko morao biti kriv. Mećutim, sud je oslobodio sve lekare. Verovatno je sud u ćitav tok dogaćaja imao bolji uvid od javnosti, ali i javnost je oćekivala drugaćiju odluku. I zato nije nimalo slućajno što se onoga dana kada je presuda objavljena ćesto ćulo pitanje: a da li bi sudije oslobodile lekare da je slućajno u grupi pomrle dece bilo i neko njihovo dete? Ne znam, zaista ne znam šta bi onda dosudile sudije. Moćda isto što su i dosudie, ali sumnja je ipak ostala...

Nenad TOMIĆ

Osvaldo Lićini: Kompozicija

BELEĆKA O SPOMENICIMA

Mnogi spomenici podizani u ovom veku ne razlikuju se od spomenika naslednih iz prošlog stoćea. Raćeći po porudćbini, umetnici se moraju ravnanati prema željama naruoćioca — koji skoro nikada nisu umetnici — te su primorani da se povinuju konvencionalnom, tojest da ponove ono što već postoji. U našem veku je najveći varvarin svih vremena, Hitler, bio moćda najveći poruoćilac spomenika. Krajem 1942 godine, nekoliko nedelja pre pada Staljingrada, objavljeni su u svećanom broju jednog nemaćkog ćasopisa makete i projekti Sighejskog spomenika koji su trebali da obeleće njegovo carstvo. Ogromni spomenici — zamisao naruoćioca koji u svojoj manjić velićeni ipak ne razlikuje velikoć velićanstvenog — bili su namenjeni Evropi od Urala do Pariza, od Osloa do Kaira, od Gibraltarar do Odesa, od Atine do Londona. U glavnim gradovima zemalja u kojima je imao da vlada Treći Rajh, trebalo je podićić dćzinovske spomenike ratićkićim soldateskama, tenkovima, topovima, avionima, mitra-

ljevima. Trebalo je da stoje kao memento, ali ne kao u stvarnosti — iscereni i svirepi otvoreno prete, već ovenćani romantikom i patetikom, „velićanstveno lep“. Ti granićni i bronzani kolosi uoblićavali su valhalsko-nićeovske nadljude, okrućene orućjem, evocirali istoriju germanskih zavojevaća od kroćriterar do esesovaca. Ovi ogromni bastioni trebalo je da obeleće dominaciju „vladajućeg“ naroda nad ostalim „nižim“ rasama. Prolazeći pored ćuvenih spomenika, zgrada i trgova, bilo to Palata Venecija — sa svojim balkonom — Trg Konkord — koji je postao tako prostran da narod ne bi mogao podizati barikade — ili Ponte dei Sospiri — sa kojeg su slobodoućni ljudi poslednji put videli svetlost, — sećanja i asocijacije na prošlost izazivaju strah. Kao da će se odjednom povampiriti tirani, da će se ponovo podizati gjotine, da će se rućiti barikade... Sva igra ljudskih nedela i nepravdi pomalja se iza tih spomenika. (Kad bi se izbrojali spomenici

koji svedoće o pravoć velićini ćovaka, o njegovom umu i humanosti i oni koji ovekovećuju tirane, nasliće, kojih bi bilo više? Ali po svojoj zamisli oni nisu izdiferencirani). Mnogi spomenici koji uoblićavaju rat i nedela izgledaju kao da velićaju grozote, kao da pozivaju na razaranje i osvajanje. Nisu li i oni poslednji tirani, koje smo mi videli na tribinama i balkonima, bili imitatori Nero-novih i Bordžijevih spomenika? U programu tih imitatora bila su sadržana sva nedela prošlih vekova: seobe naroda, podjarmiljvanje, streljvanje, unakaćavanje, sve što je već bilo oprobano. Samo su ovi poslednji bili „najveć“, slućeći se svim modernim tekovinama tehnikoć. Prolazeći pored spomenika koji Nerona i Bordžiju pretstavljaju istim sredstvima kao Mark Aurela i Galileja, ćini se da bi mladi neiskusni ljudi mogli da zazeće koćulje od srebrne mireće ili od crnog pamuka i gvozdene šlemove koji ih ćine vidćim, kako bi i njihov lik jednoga dana stajao na njedestaluu

gvozdanim i kamenim većem optoćen. (U enciklopedijama sa njihovim zvanićnim slićicama ne vidi se ona ogromna razlićka izmeću Heredije, Hitlera, Holbajna i Homera). Tek najnovija umetnost nemilosrdno otkriva istinu i raskrinkava zlo. Pikaso je svojom Germnikom ovekovećio zverstva, razgolitić ih kao nedela. To je kraj formalizma, jer takva umetnost postaje pravi pomoćnik ćovećanstva. Moderan umetnik neće uoblićiti Nerona i Mark Aurela istim sredstvima. Velikoć otkriviće svetlosti koje su pleneristi i impresionisti iz atmosfere preneli na svoja platna, prevazićili su Pikaso, Saćal, Mur, Zadkin i mnogi drugi. Oni iznose na svetlost dana ono što je u ljudima i zbivanjima sadržano. Sve više i sve razgovetnije će se videti kakva je ćija slava, ko je ćovećanstvo podizalo, a ko je ovu našu planetu razarao. Moderni spomenici treba da postanu istiniti memento za nas i za buduća pokolenja.

Julija NAJMAN

Parodije Nemi sarkazam

Kad frivolini većar iznad strehe sive Burlleskno zasumi u dobaćć „ave“, Kad na tamne ćaće i blede pilave Padnu neki dusi, puni invective,

Oseti se tada mćkstum sna i jada, Zatresu se suzni, rasuti pejzaći I ko šljunak oćtri na pospaloć plazji, Ubode bez pompe misli kavalkada,

Jer se jave uvek, ćim prerana jeseoć Sablasno dotakne u ogolić breze, Da im lićće padne od jedne sintezae I u mutnoj tuzi prozbori: „fegessen...“

Tako jure misli, i drhte ko plazma, Cvilećići kroz kićni jesenji dekorum, A kapi romore, ćitav mokri forum, Dok ih te upija sa osmehom sarkazma.

Simas PANDUROVIĆ

Problemi seoske problematike

Svojem romanom „Koreni“ Dobrica Ćosić je dokazao da je u stanju da pokaće sve što je hteo da prikaće. Iz Ćosićevog pripovedanja jasno se vidi da on ume da pripoveda.

Krajem devetnaestog veka srpsko selo je imalo svoju problematiku koja, razume se, nije bila gradska, već nešto drugo, i Dobrica Ćosić se prihvatio da u to zaćhvat, i to tako da ta problematika u njegovom delu bude drukijće uoblićena. Svoj zahvat kroz presek porodićne tragedije aćima Kotića pisac nije zasnovao na jednoć utvrđenoć liniji, već na više neutvrđenić linija. U njegovom romanu izlaću svi po redu, a ćesto i preko reda, bacajući raznobojne svetlosti iz svojih psiholoćkih reflektora na monologe, dijaloge, pejzaće i sve što je sa tim u veći. Po svojoj unutrašnjioć i spoljnoj sadržini, po svome zahvatu u likove i iz likova, roman „Koreni“ daje uvid u mnoge vidove problema bivće seoske problematike.

Milivoje RISTIĆ

Zub ćeka

Volim paviljone, ne mrzim balkone, ni ormare gdje sako tone, a ne volim zubarske ćekaone. O, ne!

Ćekaš tamo, nalik na faraone, i zuriš u vratuć kordone, a zub ti od ćekanja klonu, ćskoćioć bi iz vilićne zone... O, ne!

Boro PAVLOVIĆ

Predak u nedoumici

Potomak kreće na put I drži u levoć cvet, U desnoj — kartu za let I kofar, velik i žut. A predak, sa zida, mrk: — Zar tako ideš u svet? O, ćudrićnih zabluda splet!...

Kostrećić se pretku brk: — Potomće, teraš inat, Jer kamo ti štitić i hat, I oklopa zvek i zvon, I maća opaki rez, I zlatni na haći vez? No, brže na avion! Desanka MAKSIMOVIĆ

Smrt žuljevima

Sad su pili pivo, belu i crnu kafu, žilavku, sok od paradajza, grog, limunadu, prepećeniću, kiselo, izvorsku i kolonjsku vodu. Ova poslednja zvala se „Crna maćka“. Jedna maćka, žućkastostivkastobelićasta, siktala je na krovu kuće broj pedesetćava. Imala je grđne zelene oći. (Ne kuća nego maćka). U njegovim rukama bile su pedesetćave. Umaććene, ne bi ih oprao ni Albus sapun koji ne traći društvo nego pere sam. — Seći, šta je dole? Opet damatref? (Video sam je sinoć u

troliću. Perfektna ženska. Aerodinamićna). Je li, dramotref, šta ćemo nas dvoje, rekao sam. Poznajem te ja i u starom i u novom najlonu. Ništa ti ne vredi da ždrakaš onog tamo što se smeje ko lud na braćno ili ko pametan na beću sa salatam od krastavaca. Da zavrnem slavinu? Jok, idem ja da se silićam.

Berberin je unapred bio siguran da će on doći. I to „Sitronom“. Izgleda da je znao i broj kola. (To mu je rekao zidni kalendar iz 1922 godine). Spremio je makaze dugaćke kao roman. (Svi dobri romani su dugaćki, jer pisac ima mnogo da kaće). Šićeće sitroena najmanje deset godina, nićkome se ne žuri na voz, koji je, uostalom, krenuo još prećlano. I žuljće ćskinuti sitroencu sa noćnog palca. Imao ga je. A znao je da ima žulj. (I žulj je znao da ima njega. Lićno su se poznavali).

Ali prethodno treba proćitati reklamu paste „Smrt žuljevima“, tako reće berberin. Jer će kroz žulj, takva mu je narav, sevat i reumatizmi. Ćim ostari, oni će sevat, oni nemićaju druga posla. Žulj mora da umre neprirodnom smrću, smrt i zaborav žuljevima bez ikakvih posmrtnih počasti, dodu berberin i škljocnu makazama. A žulj se ććućurio u cipeli. (Slutio je da će mu berberin smrsiti konce).

Berberin je sad sinhronizovano škljocao makazama i vilicama. Sćajno. Dabome, sahrana žulja obaviće se u strogoć diskreciji. Neće mu se dozvoliti ni da pisne. (Žulj je imao tanak, piskav, mišji glasić). Dosta sa njegovim zulumom. Igraće se nastaviti bez žulja. Ne sa ponovo promeaćajuć pedesetćave. Šta je dole? Opet damatref... — Video sam je sinoć u troliću i „Metropoliću“. (Pluskvamperfektna, hidrogenska ženska), Svejedno. Idem da spavam.

Radomir KONSTANTINOVIĆ

Slade od baklave

Na rećć časnu, to da znaće, Godina je školska prošla, I sezona letovanja Za nas, ćake, već je doća.

Stoga jedan drugom viće (Prićuvajte bubnu opnu) „Lstovanje nam pretstoji Pokraj mora a na kopnu!“

„Moreć ćma vodu vlašnu I taćase svakojake, Pa je skok sa tramboline Krasna radost za nas, ćake.“

„Ko god skoći, padne dole, U valove morske, plave... To je, zna se, mnogo slade Nego tanjir pun baklave.“ „Pećaćemo ribe razne, Iste ćemo peći ćvno, A sveće to pesnik jedan Da opeva inventivno.“

Nikola DRENOVAC (Parodirao L. Z.)

O P J E S N I K U Š I M I V U Č E T I C U

„Na svome“, izdanje „Kulture“, Zagreb

Šime Vučetić pripada staroj generaciji hrvatskih pisaca (rođen 1909.), iako je punu afirmaciju stekao posljednjih godina, naročito zbirkom pjesama „Ljubav i čovjek“ i zapaženim kritikama i esejima, naročito onim o Miroslavu Krležu i s područja estetike i književne teorije. Knjiga „Na svome“ dio je pjesničkog rada i jedan mali presjek kroz vremenski raspon od trideset godina, pa tek ovom knjigom pružena je mogućnost da se kompleksna Vučetićeva poetska ličnost sagleda u potpunosti sa svim vrlinama i manama.

Stojeći na putovima lirike između dva rata, Vučetić je pjesnički izraz proširivao, ali daleko od bilo kakvih formalnih ekscesa, pa se naizgled mnoge njegove pjesme današnjem čitaocu čine odviše formalno zastarjele, što je samo znak izuzetnog razvoja, a nikakve konzervativnosti. No Šime Vučetić pošao je i dalje, te se neke njegove pjesme približuju nadrealizmu, naročito nadrealizmu Rastka Petrovića, a nema sumnje u to, da se Šime Vučetić inspirisao na pjesničkim tekstovima pjesnika „Otkrovenja“. Ali to može biti i znak iste pjesničke prirode. Obojica elementarni, negdje upravo paroksiastički dinamički, više uspijevaju u fragmentima nego cjelinama, što je opet jedna od karakteristika ranog nadrealizma. Obojica vole fantastično, mitološko i plastično. Mnoge slike u Vučetićevoj poeziji vise u praznini lišene određene namjere, ali zato vrlo „agresivne“, dinamične i nametljive. Bilo bi vrlo zanimljivo pronaći zajedničke crte Rastkove i Vučetićeve poezije i njihove korijene u nadrealizmu, te razlike između tipičnih nadrealističkih pjesama Šime Vučetića i bilo kojeg našeg predratnog ili poslijeratnog nadrealiste. Najvažnije je ovdje uočiti da se Šime Vučetić nikad nije podao manirizmu; on je samo neke stvari prisvojio i na svoj način pretvorio u svoje shvaćanje poezije i svoju poezijsku formu. Na području jezika on je učinio mnogo. Jezik mu je krepak i izvoran, negdje kristalno jasan i čist, negdje drastično mutan, a intonacija mu je deskriptivna i govorna. Najviše upotrebljava imenice, a malo je glagola, pa je sve kratak predmetima. Pažljivim traženjem uočiti ćemo niz riječi prisvojenih iz starije književnosti i neke riječi dosad neupotrebene, a ponegdje je ugodno pronaći staru poetsku figuru (slavensku antitezu).

Svijet njegove poezije je fantastika; fantastika života i smrti, predanost uživanju i traženju, vječnost u moru i zemlji, dionizijska orgija čula. Najpoetičniji i ujedno najjači je u pjesmama djetinjstva, gdje pjeva himne moru, hobotnicama, magarcima, mornarima, kravama zaklanim negdje u podrumu, ikonama i suncu. To je poezija čovjeka koji svemu prilazi sa ljubavlju i plahoćom djeteta. I uvijek je tada suptilan, maštovit i jednostavan u viziji. I kad gradi svjetove mašte i kad ruši stvarnost krvi, rata i klanja („Postmünchen-ska scena“).

Ponekad kao da se nametne konstatacija, da je ovo poezija — seljačka, ako je uopšte moguće tako bukvalno razgraničavati pjesnike i poeziju — Vučetićeva poezija jednim djelom spadala bi u tu tematsku skupinu. Tu poeziju karakterizira baladni motiv kao i poetska sredstva, koja se naročito vide u figurama usporedaba i metafora (crvena krv, bijele košulje, plava kosa itd.). Ti ukrasi su stalni epitetoni, tako da uz određen pridjev mi odmah asociiramo na određenu imenicu. Međutim Vučetić raskida takvu figuru, tako da dobivamo iznenađujuće prijevode (modre zvijezde, crno mljeko, itd.).

Iznenađnost je svojstvena pjesniku Vučetiću, ali uvijek samo ona iznenađnost koja ima korijen u stvarima, a ne u automatizmu slika i čistoj apstrakciji.

Zato kada se dublje pozabavimo tom poezijom vidimo da nema podjele unutar njegova opusa, jer je on i tu svojstven, originalan i često tajnovit, što će reći da je pravi pjesnik.

Njegove pjesme stoje na granici epsko-lirskih tvorevina, a pjesniku

je vrlo bliska deskripcija i naracija. Mnogo se govori protiv narativnosti u modernoj poeziji i kada se za neku pjesmu kaže da je narativna, onda uglavnom mislimo da je i loša. Međutim, mnogo puta se griješi kada se omalovažava narativni izraz nekog pjesnika. Zna se da je narativnost dosegla vrhunac kod onih pjesnika koji se uopće ne smatraju narativnim (Villon, Baudelaire i danas Jacques Prevert). Naracija je tek onda osuđena, na propast kad postane sama sebi svrha, kada su svi drugi izražajni elementi podređeni tonu pričanja. Naprotiv ton pričanja potiče prirodno izgovora, i prirodno ritma.

U nekoliko Vučetićevih pjesama moguće je vidjeti jedno i drugo. Prvo, kako je naracija sama sebi cilj drugo, kako je naracija dio cjelovite pjesničke izražajnosti (pjesme: „Lutka“, „Euridika“ i dr.).

Knjiga „Na svome“ pruža i pouku i ljepotu. Pouku o prirodnosti razvoja pjesnika i njegovim čvrstim temeljima u našoj tradiciji, i ljepotu koju može pružiti samo prava istinska poezija.

Tomislav SABLJAK

U Z A N O S U A V G U S T A

Božidar Timotijević: „Veliki spavač“, „Nolit“, Beograd

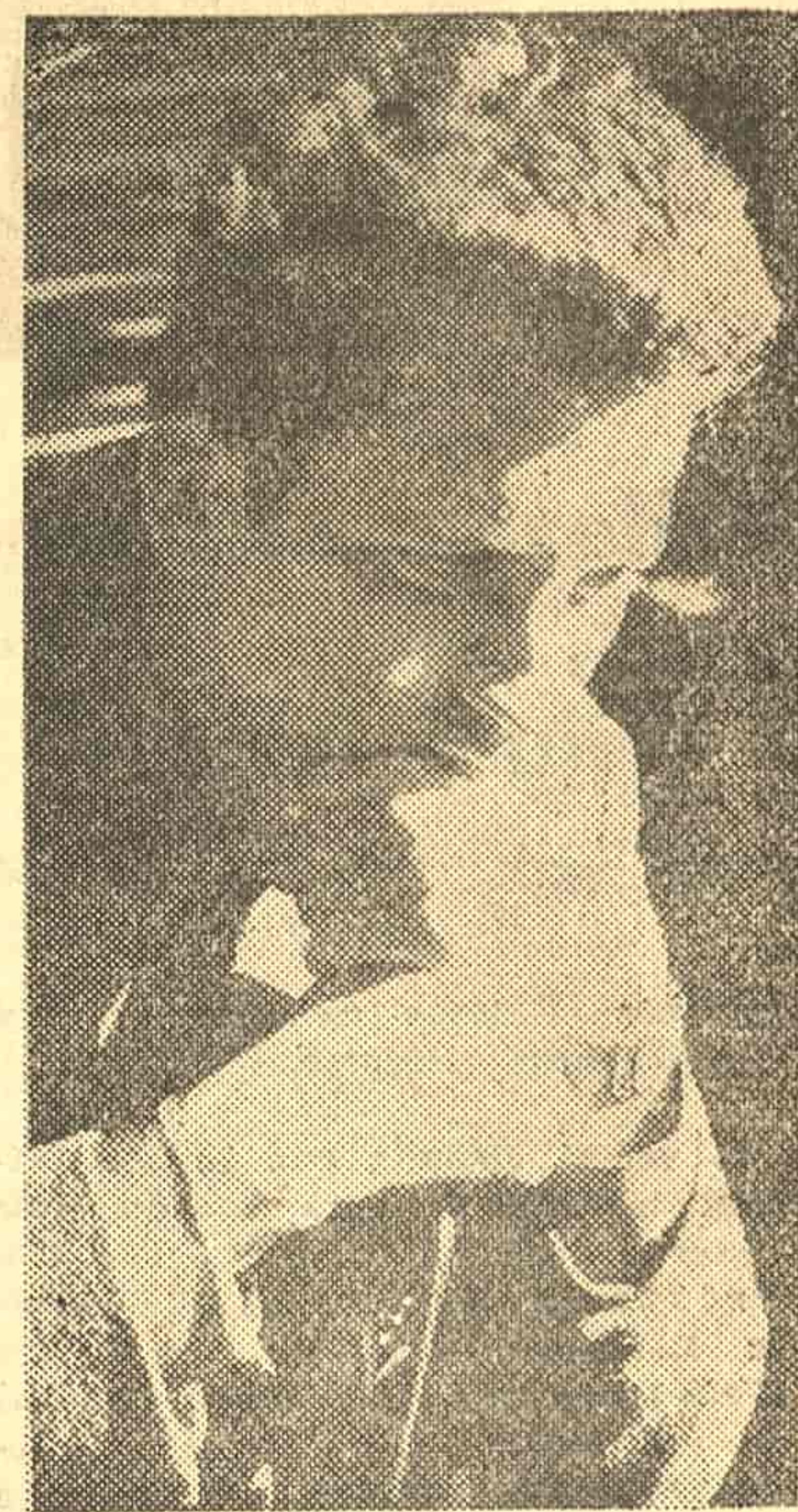
„Ništa me više ne može zadržati: ja spavam snom daljina i okruglog ludila ovog sveta, što je bos i gorak beskrajno.“

B. Timotijević

Osećam da će se ne mali broj čitalaca naći u položaju sličnom mome kad bude stavljen pred zadatak da kaže ili napiše ono što oseća i misli o pesmama Božidara Timotijevića. Nedoumica nije izazvana u nemogućnosti da se ostane u ovim formulama nežnosti koje nudi pesnik, niti u kolebanju oko izbora centralne tačke koja organizuje ove virtouzne forme neodređenih sadržaja, već u prinudnom putu koji je skopčan s poznatim rečenicama pri razgovoru o njoj. Kao što su, po mom mišljenju, najrafiniranije i najsažetije definicije pesnika kazane stihovima (kod nas je to vrlo dobro uradio pesnik Branko Miljković) tako je odgovor o knjizi koja nas izvodi iz svakodnevnice emocionalne ravnoteže adekvatan tek onda ako je prožet onim dra-

žima koje nas čine pesnikom, dok smo u njenoj vlasti.

Ja sam se osećao pesnikom dok sam pročitavao stihove „Velikog spavača“, pod njegovom sugestijom prihvatilo sam raspored stvari i složio se da one imaju svoj pravi izgled, živeo sam snom daljina, prihvatajući misao da je tamo, s one strane, naš kraj, a ovdje, gde smo, gde smo dnevni i ranjeni zlom, samo senka tog dalekog kraja. Otpor prema tom snu bio je, međutim, vrlo velik, kada sam bio suočen sa ponovljenom slikom i figurom, što me je navelo na zaključak da je vrlo opasno bukvalno upoznati ovu poeziju, lišiti je njene udaljenosti, u kojoj vibrira zvukom i bojom. Jednu pesmu iz Timotijevićeve zbirke, i ne samo njegove, ne smemo do kraja poznati i otkriti, upoređujući je sa čulnim i realnim percepcijama, njoj preći opasnost od upoređenja sa racionalnom slikom. Ona je previše nežna da bi podnela teret realnog sadržaja. Ako učinimo tu nesmotrenost, nećemo oštetiti pesmu, jer ona je izvan

Božidar Timotijević

nas, već sebe, povredićemo svoju pesmu i bićemo neprijatno iznenađeni.

Ponovo se vraćam pitanju: kojim ćemo putem doći ponovo do Božidara Timotijevića, do njegovog velikog sna? Mislim da li nema više od dva, od emocionalne težnje ka sličnim i racionalnog, svesnog ispitivanja te sličnosti. Prvi je neodređen, on polazi iz ritmičkog saglašavanja unutrašnjih vibracija sa ritmom poezije koja budi našu blagu želju za onim svetom kome je posvećena. On je malo iskaziv, to je put nejasnog sećanja, kao da nas odvodi u svet koji nam nije nepoznat, ali čiju sliku ne nosimo u pamćenju. Ali on je, verujemo to, jedini pravi put do Timotijevićeve poezije. Jer, drugi, racionalni povratak ovoj poeziji, nije ništa drugo do grubo baratanje cvetovima, čija se preosetljiva harmonija može lako povrediti. Recimo, kako bih jednu od najboljih pesama ove zbirke „Još samo oči“, mogao da objasnim nekome, uključujući i prijatelja, čija predodređenost za ovakvu poeziju ne dolazi u pitanje? Kojim rečima, kakvim životnim smislom da definišem to reminiscentno talasanje fluidne supstance? Sve britke, sjajne misli o njoj ne pokoravaju se rečima, ne povode se čak ni za rečima kojim je pesma iskazana. Objasniti je bio bi grub nasrtaj, kao kad bi na jednoj čistoj apstrakciji, sa koje zrači odnos boja, tražili figure identične onim koje opažamo u životu.

Zbirka pesama Božidara Timotijevića „prožeta“ je svetlošću avgusta u kojoj je pesnik prepoznao Velikog spavača, prijatelja svog, i sebe u njemu koga je uzalud iščekivao u senzibilnoj usamljenosti. Iščekivanje se pretvaralo u san, ispunjen često i onim što je pesnikovo sećanje, osluškivanje daljine i predviđanja ljubavi ili zla. Ako je govor ove poezije istovremeno i silka, ako je reč često samo sama sebi cilj, a verbalna asocijacija ostala izvan pesme da joj preći svojom suvišnošću, onda možemo reći da je Timotijevićeva zaljubljenost u čednu, daleku reč, neobičan zvezdan trag potekao iz njegovog originalnog ritma, koji ga pokreće i nosi. Timotijević je pravi pesnik. Njegova povodljivost i njegove omaške su pesničke, a zamerka ne može nikad biti isključiva, niti preporučujem onom koji zamera da bude isuviše siguran u svoje pravo.

Dovršavajući ovaj napis jednim prijateljskim pozdravom „Agatunu“, poemi izvanrednih detalja, ostajem još uvek u neodumici kako ću naći kratku, jasnu definiciju ove poezije. A opet, mislim da je dovoljno i ono što se oseća da bih ostao svagda na domaku njenih izvora. Zlaka LAZIC

DVE PROZNE VINJETE

NAPUŠTENOST

Vrelog julske dana, rano poslije podne, možda odmah poslije ručka (ručka svejedno gdje i svejedno kada), u šupljini goleme kavanske prostorije osmotrio sam razbacane sudbine, što su kutrile uz netom ispijene čaše, i zurile u prazno.

Nikad prije nisam vidio toliku bijedu samoće, pa čak i u onog jednog poznatog, o kome je javnost dane i dane slušala i okruživala ga pažnjom. Pita sam se: je li ih iznevjerila voljena žena ili su i pomrli roditelji, djeca otputovala daleko i zavujek, a prijatelji mučki zatajili? Ili su klonuli u svom svakidašnjem poslu, koji ih je hranio pouzdanjem, izdržljivošću i smislom!

Uzalud sam hvatao moguće, ozbiljne razloge, ništa nisam dokučio, i oni su ostali obavijeni tajnom, što se dimila dosadom i očajem.

PROSJEK

Prosjeak koji je do maloprije iz desetaka ruku sabirao parice, dok ih je skupio dovoljno, drhtavom je rukom slagao sitniš pred mladom, lijepom konobaricom. A ona, kojoj ruke ne dršku kao njemu, sigurno i vješto natakala mu čašicu; ali, pružajući je, kao da se o nešto nevidljivo spektakla, izvorne piće na tlo! Tada se on jedva primjetno nasmijao, potmulim, zagušenim grohotom nedužnika, svijestan da je njegov pravo ostalo neostetečno.

Milan SELAKOVIĆ

SVETLOSTI I TAME POTSVESNOG

Žan Pol Sartr: „Zid“, izdanje „Epoha“, Zagreb

Sartrove novele koje nose naslov prve pripovetke u zbirci „Zid“, nastale su kao ilustracija njegovih filozofskih teza, što je, uostalom, slučaj i sa ostalim delima ovoga pisca. Iako je predumišljaj, afirmacija jednog stava, njihov osnovni pokretač, on se ovdje previda, ostaje potisnut i natkriljen čisto estetskim i umetničkim kvalitetima i delovanjima. Polazeći od uverenja da je potsvest najistinitiji deo bića, Sartr joj poklanja punu pažnju crpeći iz nje svoja nadahnuća. „Između misli i želja s jedne strane, i prava delovanja s druge, diže se često neprobojan zid. Mogu li se uništiti naše misli, mogu li se one streljati, zatvoriti ili prognati? Šta biva sa njima zarobljenim u oklopu ljudskog bića? Osetite li nekad kakvo je prokletstvo ta unutrašnja sloboda?“

Menjajući red stvari, Sartr izvlači u prvi plan ono što u biću ostaje potisnuto, onaj tajanstveni ljudski život učauren duboko i sputan obzirima, stidom ili strahom. Da bi što ubedljivije ostvario svoju nameru, da bi što očiglednije dokazao svoje stavove, on ih ne prikazuje na prosečnim, običnim ljudima gde bi njegove postavke izgledale blede. On traži i nalazi, manje ili više izopačene ljude, i u njima otkriva u dela preobraćene instinkte koji žive i kod normalnih osoba, ali samo kao prigušene želje („Soba“, „Erostrat“). Slikajući liniju delanja potsvesti, on ot-

*) Iz razgovora pisca s autorom ovog prikaza („SMISAO I LJUBAV“, Da li je krug zatvoren?)

kriva neizmernu dubinu ljudske psihe teško vidljive spolja. U ličnostima nastranim i odbačenim, pronalazi, često, oaze čistote, dok se u kreposnim bićima, katkad, otvaraju tamne i zagušljive bezdani. Taj život koji traje u mahitanju potsvesnog, u svetu svemoćne fantazije, pruža mu izvanredne mogućnosti. Oslobođen duga navici i moralu, oslobođen svakog obzira, on se javlja kao poprište unakrsnih delovanja svih onih sila koje čine istinito biće čoveka i koje ga, sputavane, često menjaju ne samo psihički već i fizički. Erupcije potsvesti (afektivna stanja), Sartr prikazuje kao popuštanja zategnutosti, kao triumf divlje prirode u kojoj se čovek najbolje odmara od one nametnute.

Sartrovi junaci su mahom pobunjenici protiv ustaljenog života (Pol Iber, Eva Darbeda). Često zastrašujući u svojoj deformaciji, nalik na karikature, oni nisu ništa drugo no defektan, bolešću uništen ili bar načet organ na kome naučnik prikazuje, sa očiglednim dokazima, ono što bi samo teorijski objašnjeno bilo neubedljivo. Govoreći jednom o Dostojevskom, jedan francuski mislilac je rekao da je „nedostojno velikih duša širiti oko sebe čamu koju sami osećaju“. No, čama tog pisca bila je izazvana tragikom onih najponiženijih od kojih su „pristojni i puni saučešća“, okretali glave. Sartra osuđuju zbog njegove „radosti za uništenjem“ i zbog infernalnog daha kojim odišu njegove atmosfere. „One su me pritisle, ja sam se otrovao njima, ja sam nesrećan zbog njih!“, uzvikuje ovaj pisac

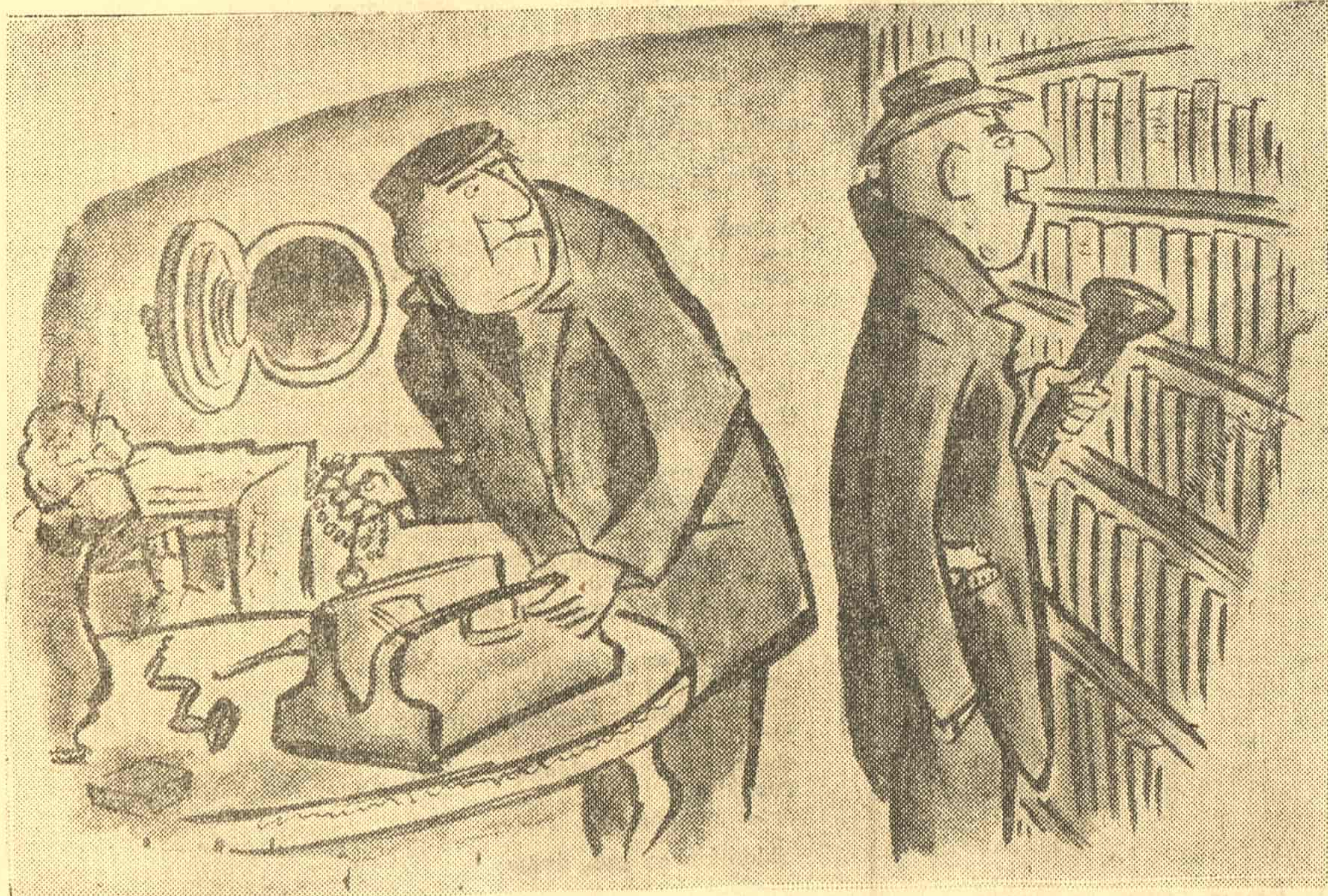

Sartr

za koga prijatelji tvrde da „uvek u džepu nosi kocku šećera za vašeg psa i vatru za vašu cigaretu“. Pisac ovih redova je prisustvovao jednoj diskusiji na Sorboni kada je Sartr uveravao publiku da on ne misli da je život besmislen već da je čovek izgubio smisao za njega i za vreme u kome živi. No, on ne objašnjava anemičnost i izopačenost tog čoveka, i tu je, možda, njegova slabost. On je konstatuje i ostavlja da deluje impresivnoću svoje otuđenosti, pušta je da sama priča svoju istoriju.

Može se i tako boriti. Zar treba veća optužba zla nego ga sugestivno naslikati i ostaviti da deluje snagom istine! Bilo bi naivno tvrditi da slikajući zlo, Sartr pleđira za dobro. On prvenstveno teži sagledavanju istine. Taj napor ima boju i pečat njegova sopstvenog životnog iskustva slabog dečaka i mladića koji se razvijao pod kompleksom inferiornosti, zatim čoveka koji je kroz najsoprednija vrata, i kroz sve etape, bez skokova, morao da izbori mesto u svetu umetnosti. Humanizam koji je neosporno prisutan u ovom piscu sastoji se u tome da čovek otvorenih očiju i svesno, osmotri svoje neprijatelje skrivene u sopstvenoj prirodi i da se čvrsto s njima uhvati u koštac („Detinjstvo jednog šefa“). Sartrov moral je moral jakih i gorkih, moral onih prekaljene volje, onih što su kao dijamant i na koje se može primeniti Zaratustrina misao: „Savim je tvrdo samo naplemeni-tije“.

Upravo takav je Sartr kroz sve svoje priče u zbirci „Zid“. U „Sobi“ i „Intimnosti“, čovek bi mogao biti obmanut. Ali svako žrtvovanje je samo prividno. Nema u ovom piscu ništa od altruizma spenserovskog tipa, on prezire Sopenhaurov moral samilosti. Ljudi, po njemu, ne zaslužuju samilost, jer je ni oni sami, u krajnjoj liniji, nemaju i jer je ona nepotrebna i po-

— Ja saznajem karaktere ljudi pre ma knjigama koje imaju u biblioteci.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor

Knjiga XXIV, sveska 1-2, Beograd 1958, str. 221.

(Izdanje Katedre za jugoslovensku književnost Filozofskog fakulteta)

U većini članaka ove knjige Prilozi ispituju se veze između naše i strane književnosti. U raspravi o D. Tristana do Kanjoša Nikola Banašević dokazuje da fabula Kanjoša Macedonovića, «priče paštrovske iz petnaestog vijeka» Stjepana Mitrova Ljubiše, nije originalna već da je došla iz popularnog srednjovekovnog francuskog romana o Tristanu. On smatra da je ta fabula mogla ući u naš narod zapadnih krajeva preko srpskih redakcija ovog romana. Osnovni dokaz za to je sačuvana beloruska verzija romana o Tristanu, za koju se, i po naslovu i po imenima liknosti, može pouzdano zaključiti da je srpskoga porekla. Kako sama sličnost motiva nije dovoljna da dokaze vezu između pojedinih dela, naročito kada je reč o delima prozetim folklornim elementima, Banašević je nastojao da utvrdi da li je iz romana o Tristanu ušlo što u našu književnost. Njegovo istraživanje nije bilo uzaludna. Tragove ovog romana on je našao i u našim narodnim pjesmama i pripovetkama, naročito u poznatoj pesmi Zenidba Dušanova. Imajući u vidu uticaj romana o Tristanu na ovako raznorodna dela, Banašević zaključuje da je njegova srpska verzija mogla biti drukčija od sačuvane beloruske i da je tih verzija bilo više.

U studiji Herlosonova slika Crne Gore Alojz Smaus piše o Karlu Herlosonu, ponemčenom Čehu, jednom od prvih prevodilaca naših narodnih pesama na nemački i piscu istoriko-romantične pripovetke o Šćepanu Malom - Crnogorski poglavar, koja je izšla 1826 godine u Lajpcigu. Smaus konstatuje da je Herloson podatke o Šćepanu Malom i Crnoj Gori našao u knjizi francuskog pukovnika Fiata de Somijera Istorijski i politički putovanje u Crnu Goru, koja je izšla 1820 godine u Parizu. Za ovu knjigu Herloson je mogao saznati družeci se u Lajpcigu sa našim pesnikom Simom Milutinovićem, koji je za nju čuo od Vilhelma Gerharda, pomažući ovome pri prevodenju naših narodnih pesama za poznatu zbirku Vila. Herlosonova pripovetka, po Smausu, nema velike umetničke vrednosti, ali je značajna po tome što se njen pisac trudio da, na osnovu izvora do kojih je mogao doći, pruži što tačniju sliku Crne Gore, «sliku koja je odasala simpatijom i divljenjem, i to devet godina pre poznate Vukove knjige o Crnoj Gori, koja je, kao što je poznato, takođe objavljena na nemačkom.

Velikom poljskom pesniku Adamu Mickijeviču posvećena su dva članka. U prvom - Mickijevič i Jugosloveni 1855 Henrik Batovski piše o političkoj aktivnosti velikog pesnika među Jugoslovenima u periodu neposredno pred smrt, koja ga je zadesila 26. novembra 1855 godine u Carigradu, tako da nije mogao da učini nameravanu posetu Beogradu. U drugom članku - Miloš Popović o Mickijeviču Đorđe Zivanović piše o tome kako se Širila Mickijevičeva slava među Srbima četrdesetih godina prošlog veka, zahvaljujući najviše Milošu Popoviću, Zivanović u isto vreme u znatnoj meri osvetljava život i rad i samoga Popovića, ovoga vrednog novinara i skromnog pisca, koji je svojim radom nesumnjivo za-

žio srpsku kulturu više no što se to obično tvrdi i misli. Koristeći se jednom beleškom u Arnotovoj Srpskoj novini iz 1838 godine, Milorad Pavić u članku Dositaj kod Mađara analizira tri pripovetke objavljene 1837 godine u mađarskom listu Regéle, koje je potpisao Dimitrije Savić, i konstatuje da su one skoro doslovno prevedene iz Dositajeva Sobrańja. - Nikola Radojčić saopštava raspravu da li je supravdać narodna ili knjiška reč, a francuski slavista Antoan Meje piše o etimologiji reči «kraćun».

Bogatstvom novih, dosada za nauku malo poznatih ili sasvim nepoznatih arhivskih podataka odlikuju se prilozi Mihaila Dinića (Nekoliko ćirilskih spomenika iz Dubrovnika), Bogoljuba Petkovića (Pismo cetinjskog mitropolita Save papi), Giljara Stanojevića (Jedna hajdučka mglba iz Venecijanskog arhiva), Borivoja Marinkovića (Neobjavljena pesma Stefana Živkovića-Telemačka), Tođića Colaka (Dva priloga o Nikoli Tomazeu) i Ninka S. Martigovića (Valtazar Bogišić i Stojan Bošković).

Najzad, ova knjiga Prilozi donosi i veći broj prikaza i beležaka o našim i stranim knjigama i časopisima Dragoljuba Pavlovića, Vida Latkovića, Dragutina Mirkovića, Nad mila Dimitrijevića i drugih, što joj daje aktuelan karakter i čini je pouzdanim informatorom o savremenim dostignućima naše nauke o književnosti, lingvistike, istoriografije i folkloristike.

Živorir MLADENOVIĆ

BORIS PAHOR:

„Vila na jezeru“

(Izdanje »Kosmos«, Beograd, 1958)

Slovenački pisac iz Trsta Boris Pahor prvi je ovaj roman objavio kao kraću prozu, uglavnom hroničarskog karaktera, u trščanskoj reviji »Razgleda« pod naslovom »Lanene pahuljice u Kosie«. Kasnije je proširio i preradio u roman pod gornjim naslovom, koji je izdalo izdavačko preduzeće »Obzorja« u Mariboru 1955, da godinu iza toga dobije nagradu Društva slovenačkih književnika. Knjigu je prevela sa slovenačkog Roksa Njeguš.

Roman obraduje ljubavnu, ustvari ratnu tematiku sa naglašenom anti-fašističkom tezom. Okvir radnje i to na kome se ona dešava jesu krasno jezero Garda u Italiji sa sniježnim potiljcima Monte Balda. Na ovom jezeru Musolini je imao svoju rezidenciju, zamak, - možda prevodilac nije našao najprečniji izraz kada je naslov preveo sa »Vila na jezeru«. U tom dvoreu on je provodio vrijeme sa ljubavnicom Klarom Petači i kroji planove za svoje nezajzajljive i nestvarne ambicije za svjetskim gospodstvom. Tu se razvija i njegova misao o koncentracijama logorima, o sistematskom mučenju i uništavanju ljudi. Kakav kontrast u tako divnom predjelu, prepričanom bogatim prelivima vode i svetlosti i žbunovima limunova i pomorandži, radila je tako intenzivno sverzarajuća misao o smrti Sjenka Diktatora nadnosi se nad ovim romanom kao građanin oblik nad živopisnim predjelom. Zapravo, u njenoj sjenci razvijaju se dva dana ljubavi između talijanske radnice Lučijane i Slovenca Mirka Godine, do juče interniranog i mučenog u koncentracijama logorima. Ta dva dana koja pisac prikazuje, dešavaju se neposredno poslije oslobođenja Italije, Mirko Godina se vratio pun teških uspomena na fašističke zločine, Mu-

solini je već bio ubijen i obješen o mesarskoj kuki u Milanu. Makoliko da je srećan što je ostao živ i što se ponovo nalazi na Gardu, Godina ne može da ne vidi ovaj zamak na jezeru, da ne osjeća njegove prozore i svu njegovu kobnu autoritativnost iza bujne, poetične vegetacije. On mu pomućuje radost i otvara u njemu čitave komplekse misli i poriva...

Upoznaje se sa mladom radnicom Lučijanom koja ga već na prvi pogled impresionira, osvaja. Govore o vili na jezeru u kojoj je stanovao svemoćni diktator. I kod nje, Lučijane, kao i kod njene majke i sestare, ta vila se ispričala kao nešto što se suprotstavlja simpatičnom arhitekti Mirku Godini. Oni osuđuju ubistvo i naročito način na koji je ubijen i poslije smrti maltretiran Diktator, sažaljevaju se nad njegovom sudbinom. Musolini je, u ostalom, bio idol Lučijaninog djetinjstva i mladosti, tako su je godina učili, vaspitavali, ona za drugo nije znala. Mirko Godina na to škrpuće zubima, iz njega progovara nedavna prošlost, za njega je Diktator bandit i lopuza, ubica toliko nevinih ljudi, posebno njegovih primorskih Slovenaca kojima nije priznavao ni jezik, ni narodnost, ni osnovna ljudska prava. Lučijana se zgraža nad ubicama Diktatora: zar tako sični i nevažni ljudi da ubija i oskrnave tako moćnog čovjeka, ponos Italije! Mirko Godina postaje razapet između ljubavi prema Lučijani i svojih anti-fašističkih uvjerenja. Prvo se koleba, a zatim ubjeđuje Lučijanu u neodrživost njenog idola. Kao u starim pripovijestima on se bori za njenu dušu, za jedno njeno novo osjećanje naprednosti. I u tome uspijeva.

Roman je jednostavno i svježije pisac. Pisac malo više politizira, što roman čini u nekim dijelovima nedovoljno konkretnim i ubjedljivim. Trebalo je, svakako, naći drugo, sugestivnije slike za sve one lipepe i poznate misli o fašizmu i napretku. Možda ljubavnici previše politiziraju a premlode vode ljubav. Ta poglavlja suvođe i sematičnosti nadoknađena su drugima, upečatljivo i poetski napisanim stranicama o ljepoti prirode i ljubavi, što treba, po piscu, da postane osnovna ljudske sreće.

Janko DONOVIĆ

DRAGUTIN VUNAK:

„Ptica i noć“

(Izdanje »Likos«, Zagreb)

Pred nama je pesnik eksperimentator. Istina, eksperimenti koje nam pesnik u ovoj knjizi demonstrira nisu novi i nepoznati, ali su zato dignuti sa stupnja pokušnog opita na stupanj sigurne poetske umetničke vrednosti i značenja. Naime: pesnički opit D. Vunaka je uspeo, i time je opit postao, siguran, mada neveliki, opus. U Vunakovoj poeziji prepoznajemo i apolnerska kaligranska nastojanja da poeziju izjednači sa oblicima samih stvari (pesma »Igrajmo ses«, i tendenciju fanstasta da se igrom ritmova i zvukova reči ponovo i drugačije valorizuju i osmisle, i futurističke namere da dopusti stvarima da progovore svojim nemuštim jezikom, i letrističke napore da suglasnicima da vrednost autonomnih izražajnih sredstava, vrednost reči i imitatorsko stvaralački smisao onomatopeje. Međutim, i pored ovih različitih nastojanja, Vunak nigde i nikada ne odlazi u krajnost, u ekstremnost, već svo svoje napore usklađuje sa puno mere i asimilira u jednu autentičnu, proživljenu i doživljenu poeziju. Odlike Vunakove poezije, čija je rezultanta sasvim drugačijeg smera od smeranja njenih nabrojanih komponenata, najvidnije su u njegovoj divnoj pjesmi »Pauk«:

»Circi je umjetnik žice koja zaustavlja ptice.
O, circi, gorka je smrt na harfi između travki i mjeseca.
Kaže Cvilničica cielei kaže latinčica cvil kaže leptir h Svi kažu nešto protiv pauka ei cvil h h
To sazna pauk pa zajeca i razape mrežu do mjeseca.

Ova pesma puna lepote, ljupka kao da je pisana za decu, ima duboki smisao basno. Smešten u prostoru između simbola ptice i simbola noći, poezija Dragutina Vunaka nosi u sebi jednu doslučnu i prečutanu gorčinu:

»Ja znam jednu pjesmu, Ali vam je ne ču reći da vam ne donese smrt.«

„Crveno proljeće“

(Izdanje »Likos«, Zagreb, 1958)

»Crveno proljeće« - i podnaslov »Svjedočanstva o Prvom maju« - izvanredno je značajna knjiga koja u mizu dokumentarno-istorijskih i književnih tekstova prikazuje razvoj i razvoj ideje o Prvom maju, o borbi radnih ljudi naše zemlje i celog sveta za hleb i slobodu. Knjiga počinje »Internacionalom«, pesmom Hajriha Hajnea »Sleski tkači« i materijalom o sukobu radnika i vlasti i maja 1886 godine u Čikagu, otkada se slavi ovaj praznik. U »Crvenom proljeću« nalaze se još tekstovi Lujza Adamića, Majkla Golda, Engelsa, Kranjčevića, Petefija, Lipknehta, Bebela i Lafarga, Brehta, Gorkog, Sandberga, Augusta Cesarea, Cedomira Minderovića, Anri Miša, Vesne Parun, Josipa Cazića i drugih - poredanih tematskim i hronološkim redom. Na kraju se nalazi »Kronika o Prvom maju« - od 1884 do 1956 godine.

Knjigu »Crveno proljeće« priredio je Milivoj Slaviček.

BERTOLT BREHT:

„Kalendarske priče“

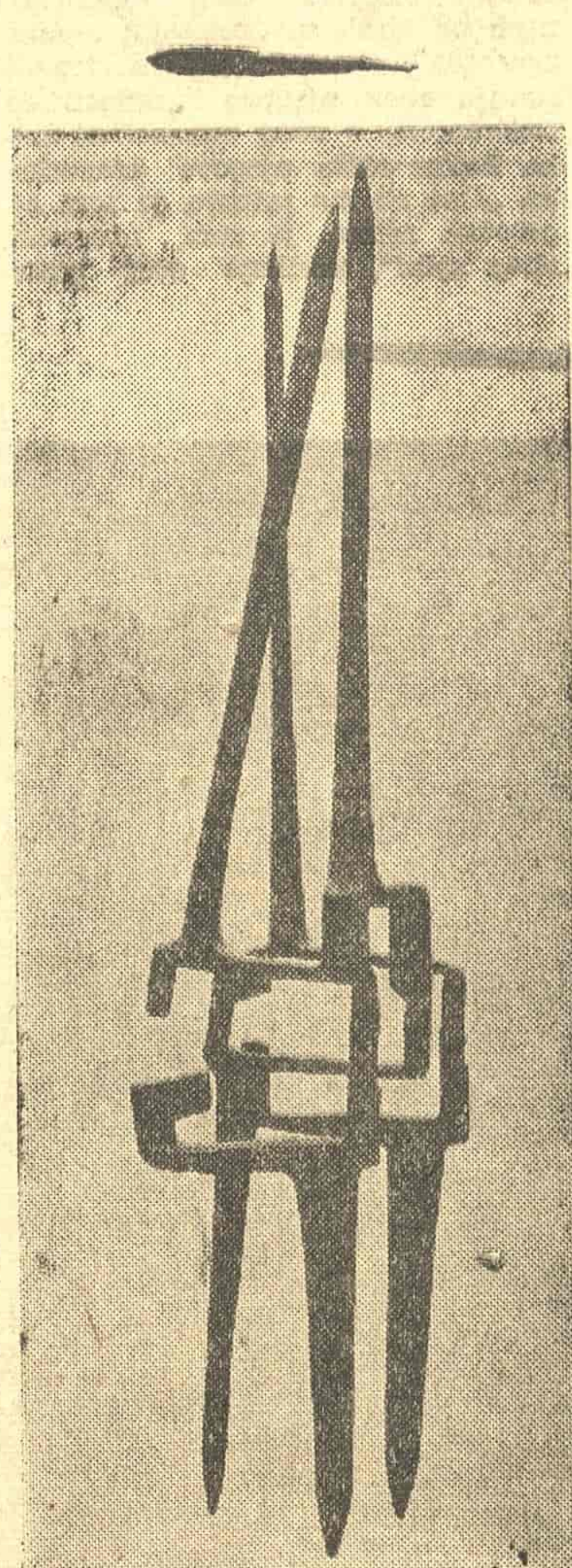
(Matica srpska, Novi Sad, 1958)

»Kalendarske priče« potsećaju izvanredno jednostavnim stilom na događaje, iz daleke ili bliske prošlosti, koji su ostavili manji ili veći trag u kalendarsu ljudske istorije, inače prepunom datuma koji beleže užasna nedela i krvo proljeća. Ovdje su obrađene i manje poznate epizode iz života velikih ljudi iz prošlosti - opisan je posljednji eksperiment Franisa Bekona, opisani su i svi događaji oko smrti diktatora Cezara, a ispričana je i tužna priča o ogračtu Gordana Bruna. Breht ne bi bio Breht

IZLOG ČASOPISA

„Letopis“ 7

Petnaesta godišnjica Sutjeske obeležena je u »Letopisu« literarnim prilozima: posle žive, nadahnute i vodne reči Dušana Kostića slede odlomci iz dnevnika i ratnih zapisa Cedomira Minderovića, Mladenove Ivekovića, Mitre Mitrović, Paška Romeka i Vladimira Nazora. Dosta iscrpnu i sa simpatijama pisanu studiju o ranim revolucionarnim godinama Stevana Galogaže dao je Ante Kovač, sa napomenom u zaključku da je »zaslugom nekih čudnih silueta ostala dugo vremena prikrivena istina o časnom životnom putu i delu autora »Čudnih silueta«. »Lepo je napisana i nizom činjenica potkrepljena studija M. Pančić-Surepa o romanu Janka Veselinovića »Hajduk Stanko«: jedna detaljna i svestrana analiza Poezi-

Eduardo Čilića: Kompozicija

SKAMENJENA LJUBAV

Tu ostajem gde sam u beloj nedelji prazna skinjuta sa svih dnevnih redova života i moja ruka ne zna više da bude mazna kad su svi računni svedeni od mene do puta

Tu ostajem bezbožna ikona pred kojom ne kleći mi tvoje koleno ni dan zaustavljen kod nogu Mogu jednostavno od zida do zida preći i malo sunca za sebe zadržati još mogu

Ostalo što teče pustim da ide mimo mene reke očiju u zelenoj plavoj i crnoj boji: nadolazi reka ramena i nekuda krene a moje zgrčeno rame svega se boji

Tu ostajem gde sam svadena na sebe samu udještena u kostur samoću i bilo ponor u sebi što stalno kopa jamu za spuštanje do dna gde ne treba krilo

Florika ŠTEFAN

da nije o prošlosti progovorio i u stihovima. Peva on, opet jednostavno, čak poražavajući jednostavno, o velikim temama iz istorije ljudskih stradanja, podviga i pobeđa. Najdirljiviji su svakako stihovi o krstaškom pohodu poljske dece 1939, dok je pesma o bratu - pilotu, koji je boreći se za »životni prostor« svoga naroda izvojevao sebi prostor - raku na padinama neznane planine jezivo poučna i, što je najvažnije, još uvek aktuelna.

Redovi ove knjige intonirani su izrasito humanističkom misli: predstavljaju nam oni pisca - istinskog humanistu koji oživljava pojedine tamne ili svetle epizode iz prošlosti (ili, još bolje, i nekako vernije samom autoru - oživljava događaje koji su, gotovo uvek, i svetli i tamni u istu mah). Simpatije pisca su na strani radničke klase - u tom smislu vredni su pažnje karakteristični stihovi pod naslovom »Pitanja radnika koji čita«, koji na jedan nesvakidašnji način glorifikuju rad i sve one koji rade.

Treba spomenuti odista uspele prevode Boška Petrovića koji je uspeo da dočara jednostavnost Brehtovog teksta. »Kalendarske priče« predstavljaju još jedan dragoceni prilog koji nam je u pravi čas donela značajni uređivača i popularna Matičina biblioteka »Mozaik«. Popularnost ove edicije bila bi, nema sumnje, još veća da se njene knjige pojavljuju češće.

Raško JOVANOVIĆ

IZ REDAKCIJE

OBAVEŠTAVAMO SARADNIKE I ČITAOCE »KNJIŽEVNI NOVI-NA« DA ĆE NAREDNI BROJ NAŠEG LISTA IZICI I, VIII. KROJ DVOBROJ NA POVEĆANOM BROJU STRANA.

Kako sam je učio

Naveđe me da joj kažem, Leopardi je rekao: »A kad bi govorom, licem, kretnjama koja od žena bila kao ti, kao i ti lepa, ne bi mogla biti!« Tada mi ona reče: njega ne znam naročito... Nikada, pomislih, nikada nećeš voleti sjajnu suzu koju je rodila tuga A znaj, svetlu zoru što potseca na ljubav rodila je pesma.

Vučemo se kao ranjava magla jesenjom alejom parka. Blizim joj se: krvlju uzburkanom stenje bilo. Setih se Bena: »Blizina georgina nas zaluduje«. To je Ben, rekoh. Gotrid Ben. Zaista o njemu malo znam, reče ona. O tuda li bi nekom bila. Ali ja, ja je mogu naučiti da poznaje. U očima joj raširio krila pelivan letnje večeri

Latice kose vazdušaste pretvaraju se u čisto milovanje Dnom života hara jedna ideja. Ne čekajmo, rekoh: »Noć je crna i bela, a ovo je poslednja noć u kojoj neko neće čekati«, kako kaže Krol. Da, reče, ona, takve su noći. A ko je on?

Pesnik, rekoh, i ne pitaj više! Puna je noć njihovih imena To ona tutnji njihovim rečima ljubomornim Što izrastaju u velike bezdanske oči zapuštenih atova obuzdanih neobuzdanim uzdama... Pucaju one i orosi nas pena Sklonimo se sad, draga.

Božo VUKADINOVIĆ

VOLEĆEMO OPET

Alko nzbogčega mi smo se usred bela dana igrali žmurke, pa ustani, seni, biće sve bez darova i svadbenog venca. Muškost će spustiti zastave na pola koplja i piće se san predodređenih za crvena, avgustovska leta. Kroz poluzatvorene oči nišanče strah izvalnu čoveka. O kakva će to biti pretstava, a kakva tek zavesa.

U srcu tržnice, u oku mraka, goreće poslednja težga. I bi dan. I dode noć. I toliko laveži, do nagog neba. Bazdiće na znoj tela a spaljujuće skeleta. O kakva će to biti lomča, a kakva tek zakuska.

Gubiće smisao tragovi novca i cediće se voda-zazubica. Ženskost će na delove ispod nakita biti likvna. Tu ćemo udariti reke izostalih dangubljenja. O kakva uđaja, a kakva ubeljehja košulja.

Izostaće krštenice i domišljena imena. Biće to jarka, bela noć na trgu crvenog, avgustovskog leta. Biće dan. Nastavljaće nas o noć. Osteptiće stvari od sfida zbog prisluškivanja. Biće to godina rodna: seme od ploda. O seni, kakva korota.

Husein TAHMIŠIĆ

B. M.

KNJIŽEVNE NOVINE

TIN, MELANHOLIČNO BOŽANSTVO BALKANA

Uvijek će mi ostati taj dan u sjećanju. Ne, ne sjećam se kakav je bio: ne znam da li je bilo sunce, da li je bila kiša, da li je bilo studeno, toplo ili ne znam kako drugačije, sjećam se kakav je taj dan bio u meni. Toga se sjećam. Taj dan u meni bijaše „riječka pret-potopna“ i valjaše se i dizaše kao more, životinja u boli.

Tin Ujević je bolestan. Veliki duh ovog naroda koji je u njemu zavapio kroz ove riječi —

„Zagoro, Zagoro, Dinaro majko
tvoj bol me probi žmarkom
grguravim
tvoj bol i tvoj oštri zrak“

— taj duh bit će povijesni biljeg naše čvrstoće, naše visine, naše boli, naše strasti, koje je uvijek, kao nacionalne istine našeg lica, bilo u njegovim stihovima, pa i u ovim; u ovim — neizbrisivo. Taj duh koji vapi, živi u njemu i danas na smrtnoj postelji, jer on je i danas ono što je uvijek bio, cje-lovit div; taj duh živi u njemu, svijetao od nepresušive ljubavi i nepresušive nade u ljepotu, i svijetlo. Može li se to? Može li se to u ovakvim trenucima kad je smrt korak pred posteljom u kojem leži nevoljno bolesničko tijelo? On je uvijek bio takav. Uvijek je bio, vjerenik svijetla. I sada je! Da se i na smrtnoj postelji ne vjeruje nepresušivom nadom u ljepotu, u svijetlo — ne bi se moglo uopće umrijeti. Smrt tada ne bi bila smrt. Drugačije bi se zvala. Drugačije bi izgledala. Bilo bi to nešto još strašnije, ili možda toliko jednostavno da bi ostalo neprimjetno — ali tada bi ostao i cijeli život neprimjetan, dakle smrt prije života, a to nije u skladu s božanskim principima stvaranja i rastvaranja duha života.

Tin Ujević je bolestan... Ne, taj dan nikada neću zaboraviti. Bila je srijeda, 10. kolovoza 1955. godine... u bolnici. Mislio sam na taj duh svijetao od nepresušive ljubavi i nepresušive nade u ljepotu, u svijetlo. Čija je ljubav veća, čija je nada veća, čija je žed za svijetlom jača od čovjeka koji je živio tako mnogo u boli, u mraku, u svijetu u kojem nije bilo ljubavi i ljepote? Taj duh je izgradio u Ujeviću mitos i akropolu, pokazao „devet bojnih koplja, devet dobrih konja, devet ljutih lava, devet divnih sokolova“ naše poezije.

Isao sam dvorištem, ušao u lijevu zgradu, podigao se dizalom i na drugom katu prošao širokim hodnikom. Posljednja vrata na desnoj strani bila su od Tinove sobe. Bila je to manja soba, s tri postelje. U prvog nije bilo nikoga, u drugom, srednjem, bio je neki stariji čovjek ovećeg brka i čitao. U trećem bio je Ujević. Sjedio je sa strane na postelji, okrenut prozoru. Njegova leđa bila su prvo što sam ugledao. Do danas mi je slika tih leđa ostala neizbrisivom. Prihvatio je bez osjećanja ruku koju sam mu pružio i onda je opet gledao tamo, kuda je gledao kada sam ušao.

Veliki duh ovog naroda živi u njemu, iako on još ne živi u svom narodu kao što Goethe živi u svom, Puškin u svom, Naim u svom, Rimbaud u svom, Ruben Dario u svojem narodu. Hoće li ikada doći taj čas? Da li je taj čas možda već započeo?

Tin Ujević je epos. Tin Ujević je veličina dinarskog kamena; žedan kamen na studencu, koji nikada ne će utaziti svoje žedi. Tin Ujević je titan; naš Apolon Katharsios.

Žedan kamen na studencu! To je čudna tragedija, paradoksalno je biti na izvoru a žedan, biti kamen izvorski a suh, a neutaživ — ni kap nije njegova, čudna žed, čudna bol, čudna tuga, elementarno nezadovoljstvo, elementarni tragični udes. Udes Ujevićev!

U onih nekoliko trenutaka što sam stajao pred posteljom velikog pjesnika, on je nekoliko puta okretao prema meni svoje izmršavjelo lice, uvijek strogo i plemenito i ja sam opet u njemu vidio, kako pouzdano vidio, onu „superior-nu patnju koja ga je uvijek uljepšavala i osamljivala. Njegovu duboku i oštru, mrku ozbiljnost. „Balkan voli melanholično božanstva“, veli Isidora Sekulić. I Uje-

On kaže: „Od mene počinje era, koja još ne počne“, a to je istina. Ta, evo, on kaže i

„Još ću na kraju voljeti vrline i pravi čovjek mene će da divi. Jer gade mi se pljuvačke i sline i shvaćam kad se prijateljski živi. Prebolio sam strasti, pa i ljutu pizmu. Prekužio sam gnjev na vjerolomstvo. Prostosrdno se čudim vandalizmu. Ja bivam mladi. Svijetle, ja sam tvoje potomstvo.“

Mnogi su smatrali Tina Ujevića cinikom. Da li je on to bio uistinu? Ja sam ga upoznao kao pat-

Još jednom poslije sam ga vidio. Tada nisam došao posjetiti samo Tina, nego i svog oca, jer je čudni slučaj sudbine tada, kad sam tako mnogo mislio na Tina, udesio da je u istoj sobi bolovao i moj otac Petar. U srednjoj postelji nije više bio onaj brko, nego tata, dakle tik uz Ujevića. Moj otac dijelio je posljednje dane Tina Ujevića; bio je otpušten nekoliko dana prije Tinove smrti. Više puta kasnije, iako štitljav, otac mi je opisivao kako se Tin vladao. Naročito se sjećam onoga očevoeg opisa kako se Tin jednog dana pobunio i odbio da uzima hranu na sondu, te nagnuo na usta jednu od boca s crnim vinom koje su uz njega uvijek stajale — izazovni, tužni darovi kavanskih prijatelja. Nagnuo je, i od vina u bolesnu grlu dobi krvarenje, pa je tu noć spavao tako mirno, i disao tako nečujno — a inače je kašljao, pljuvao i glasio se na razne načine — da je otac nekoliko puta ustajao prinoseći, u strahu da nije prestao disati, uho njegovim ustima. Pričao je otac i o tome kako je bio hladan i ravnodušan prema mnogim posjetnicima, nije htio razgovarati, ni primati cvijeće...

Kad sam ga vidio posljednji put, ležao je, neobično duga tijela u svojoj postelji i gledao u nešto vidljivo, ali neodređeno pred sobom. Haljetak mu je bio raskopčan i vidio se goli, upali trbuh. Još je više bio omršavio. Čio kao da je utonuo u beznažno tiho oćanje. Nigdje čovjek nije tako silno sam kao na smrti. To je najpotpunija i najstrašnija samoća koja se može zamisliti. Tu ničija pružena ruka ne može zaustaviti tijelo koje tone u mračnu pučinu smrti. „Svatko umire sam“; veoma britki aforizam. Na licu mu je bio očaj, očaj čovjeka kojem se uzaludno opirati onoj sili koja se naginje nad tijelom i nad duhom kao gladni, bezobzirni orao. On je tada sve znao. Pouzdanost te svijesti opterećivala ga je, sužavala već njegovo postojanje u vremenu i prostoru. Izgledao je kao star, iznemogli vuk koji ne će više da grize, koji ne će više da napada, a ni da se brani. Nikada ni na čijem licu nisam vidio tako oštro, tako nemilosrdno ispisano oćanje, tako ugašenu nadu. Sad sam tek znao što nikad neću zaboraviti. Ne oćanj dan, nego ovaj. Sve moje fantazije o svijetlu, ljepoti i nadi, bile su sada daleke. Ovaj čovjek bio je već pepeo. Smrt je vatra i svatko mora pred njom odstupiti. Koga ona sažge, taj je pepeo. Tin je osjećao — on tako golemog ćula — znao kako će to biti. Zato mi se ćinio kao pepeo, siv, siv, i mrtav.

„I vječita će radost biti“. To je Tin. O, to je Tin. Idem niz stepenice i još vidim Tinovo lice pred sobom.

„Ja ne obožavam patnju“. To je Tin. O, to je Tin. Zapisao je to u eseju „Pobjeđujem hljeb“... Hrabri Tin... A esej „Pobjeđujem smrt“, taj nije napisao. Može li to netko napisati? Život se može pobjediti i svi heroji svijeta pobjeđuju stvarni život. A smrt se ne može pobjediti.

Sišao sam niz stepenice i stojim ćvrsto na zemlji! Živ sam. Vidim još Tinovo lice, lice melanholićnog balkanskog božanstva. Tada postadoh svijestan da ću to lice uvijek vidjeti pred sobom. Tako i bi.

Tin među omladinom

vić ih je volio. Ali ne samo volio, nego i spoznao. I on je sam bio jedno takvo božanstvo. Lao-Ce je pred dvadeset i šest stotina godina poručio: „Saćuvajte se od boli“. Toga se nije ćuvao Ujević. I na njegovom licu ispisali su se duboko mudrost i bol.

„Ja sam patnjama odavno uzgojio u sebi sveća“, veli on u jednoj svojoj pjesmi.

A kako se ta pjesma zove? — „Svijetlo na rukama“. Svijetlo! Svijetlo! Svijetlo na rukama, a to je svijetlo svijeta, a to je svijet koji svijetli u očima, u srcu, u moždini, u riječima. Hrabro uzvikujem: svijetlo! Svijetlo u Tinu Ujeviću! Mnogo je svijetla bilo u njemu; mjera svijetla i mjera tame bila je u njemu općenito veća nego u svih drugih, a to znači i da je mjera svijeta u njemu bila neizmjerljivo veća.

Tin Ujević je sada sjedio na postelji. Bio je okrenut prozoru u kojem je bilo svijetlo iz kojeg se širilo svijetlo i svijetlo je padalo po pjesniku, bio je obasjan njime kao da sjedi na prijestolju, a ne na krevetu. Njegovu prijestolje bio je duh. I ovo fizičko svijetlo ćinilo se stoga u onom trenutku kao svijetlo duha koje dolazi iz nepoznata izvora i obasjava njegov mračni tjelesni lik, to svijetlo bijaše ćudan dar koji dolazaše iz svijeta ćiji je dio bio i Ujević, u kojem je ćestovovao i Ujević. Svijetlo s tog prozora ćinilo mi se velikom, bezimenom nagradom ćvijeku koji je živio bez nagrade i koji je svakoga tko se našao uz njega nagrađivao svojim silnim prisustvom kao što je svijetlo sada njega. O obasjani Tin, kako ga vidim! Kako ću ga uvijek vidjeti! „Svetlost silna sa Siona! Svetlost ko majćino mljeko!“

„Ja sam patnjama uzgojio u sebi sveća“. Istina je ova velićanstvena.

Tin Ujević je podigao lice prema svijetlu. On je gledao u to svijetlo i vidio sam kako ga ljubilo, kao i uvijek, kako se kupa u njemu kao Siegfried u krvi zmajevoj.

Ne, nipošto on nije zaslućio da bude Cromawantal, kojeg će se kamenovati; ali je dovoljno kamenova palo na njegovu uvijek uzdignutu glavu. Od njih se možda nije mogao, a niti smio ćuvati. Kamenje se razbilo, a ne glava! Njegova poezija u svakom trenutku sve jasnije i snaćnije živi

Cezar Valjego

Cezar Valjego je rođen 1893 u Santijago de Ćuko u Peruu. Posle završenih studija postaje srednjoćkolski nastavnik i objavljuje prve pesme u kojima se osjećja jak uticaj modernista. Ućestvuje u nekim slobodarskim pokretima posle ćega biva zatvaran. Po izlasku iz zatvora pojavljuje se njegova prva zbirka pesama, veoma nadahnuta i verbalno smela. Putuje u Francusku i Spaniju, a doćnije u Rusiju i Englesku. Posle povratka iz Rusije piše pozorićne komade. Kao politićki emigrant nastanjuje se u Madridu i tamo izdaje roman o ugnjetavanju Indijanaca u Peruu. Prevodi Marsela Emea i Barbisa i sve više piše pesme koje se prevode na gotovo sve evropske jezike. U junu 1937 ućestvuje

na Međunarodnom kongresu antifastićkih pisaca kao pretstavnik Perua. I poslećnji put odlazi u Spaniju. Poslećdice nemirnog života revolucionar i terora u zatvoru prikovala su ga 1938 godine za postelju u kojoj i umire 15 aprila iste godine.

Originalna i neponovljiva poezija Cezara Valjega, koja ga pored Nerude i Gabrielje Mistral stavlja u prve redove pesnika Latinske Amerike oćojena je pesimizmom i tugom svojstvenom njegovim precima starim Indijancima. Ona je po osjećainosti i ljudskom buntu prema silama zla koje dominiraju modernim svetom, jedno od najlepćih svedoćanstava o dostojanstvu ćovjeka našeg doba.

Hodi sa mnom

A sada, hodi sa mnom, kod nas, za ruku povedi telo svoje većeraćemo zajedno, jedan tren proživiećemo život udvoje, jedan deo ustupivći smrti. A sada dodi sama sa sobom, molim te, da tućiš u ime moje pri svetlosti mrćke noći ć za ruku povedi duću svoju pa ćemo na prćtima pobeći od nas samih.

Dodi kod mene, ako se kod sebe nalazić, dodi, ujednaćenim hodom, da nas vidić, neudnaćenim hodom uspori korak oproćtaja. Dokle ćemo se vraćati! Našem povratku! Dokle ćemo ćitati, mi neznaćice! Dokle ćemo se vraćati, pozdravimo se!

Ćta marim ja za puske slućaj me; slućaj me, ćta marim ako kursum prolazi sada pored mog potpisa? Ćta te se tiću pućnji ako se pućka već pući u miriću tvom? Joć danas ćemo izmeriti zvezdu našu na rukama jednog slepa i ako budem za sebe pavao, zajedno ćemo plakati. Joć danas, lepa moja, s tvojim ujednaćenim hodom

i poverenjem zdrućenim s mojim nemirom izićiećemo iz nas samih udvoje. Dokle ćemo biti slepi! Dokle ćemo plakati zbog tolićkih povrataka! A sada dovedi k nama za ruku lik tvoj mići i većeraćemo zajedno jedan tren proživiećemo život udvoje, jedan deo ustupivći smrti. A sada dodi sa sobom, molim te da pevać našto i da svirać po duću svojoj, udarajući dlanovima. Dokle ćemo se vraćati! Dokle ćemo odlazić! Pozdravimo se!

(Prevela Jugana STOJANOVIĆ)

SVETLOSTI POTSVESNOG ...

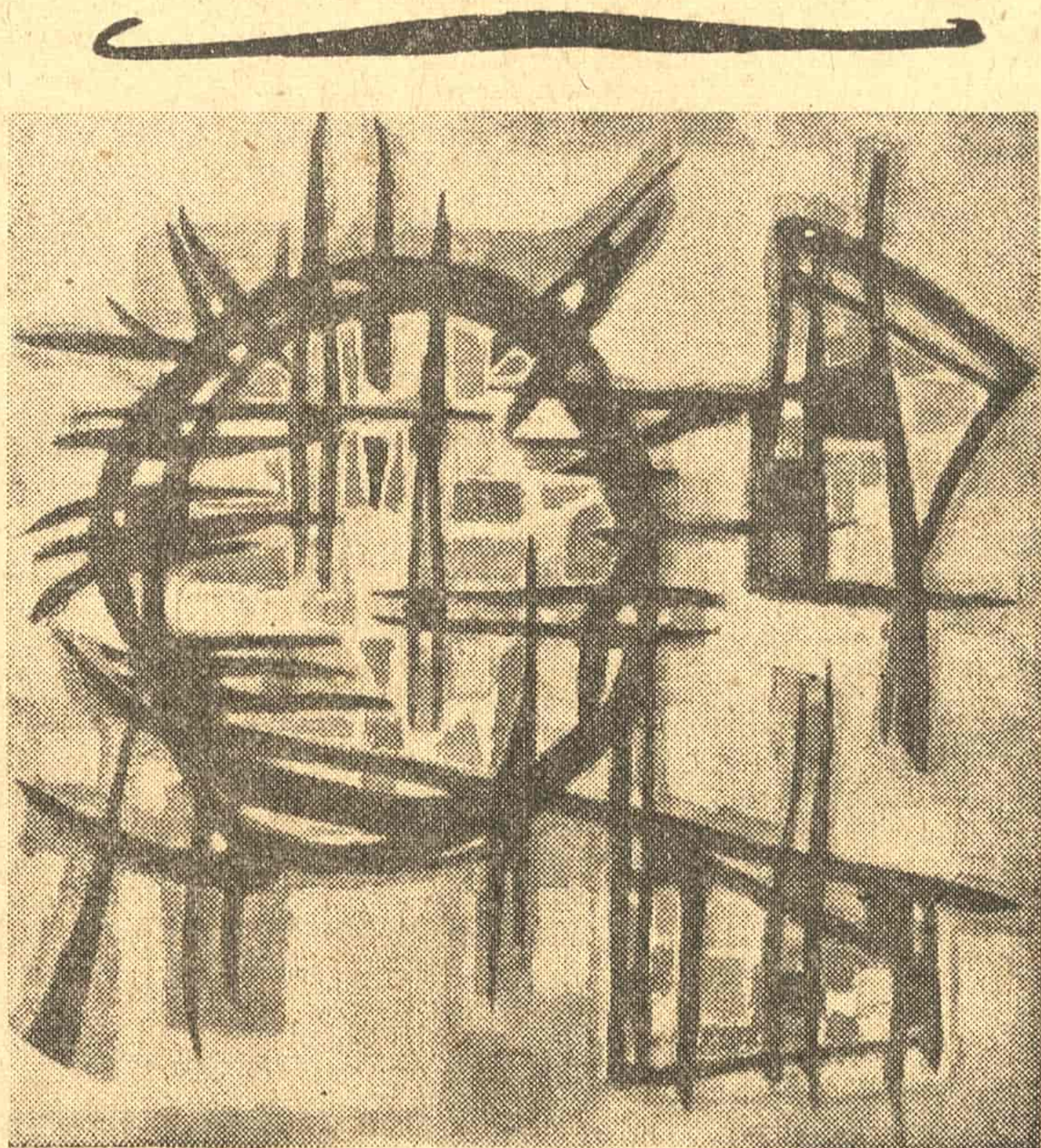
Nastavak sa 3 strane

ne, ono radi ćega Anri Kloor i uzvikuje: „Sartrovo ućenje je anarhićno, jer moće uzeti nepredvidene pravce, straćno je i opasno, tućno je i preko okuka vodi do samoće i oćajanja...“ No, ovom i slićnim mićljenjima suprotstavljaja se plejadja drugih koji u varijacijama tvrde da „jedan moralni akt treba da bude izbor, ne slepa poslušnost“ i da „biti slobodan, znaći, spontano odgovoriti kroz buji-

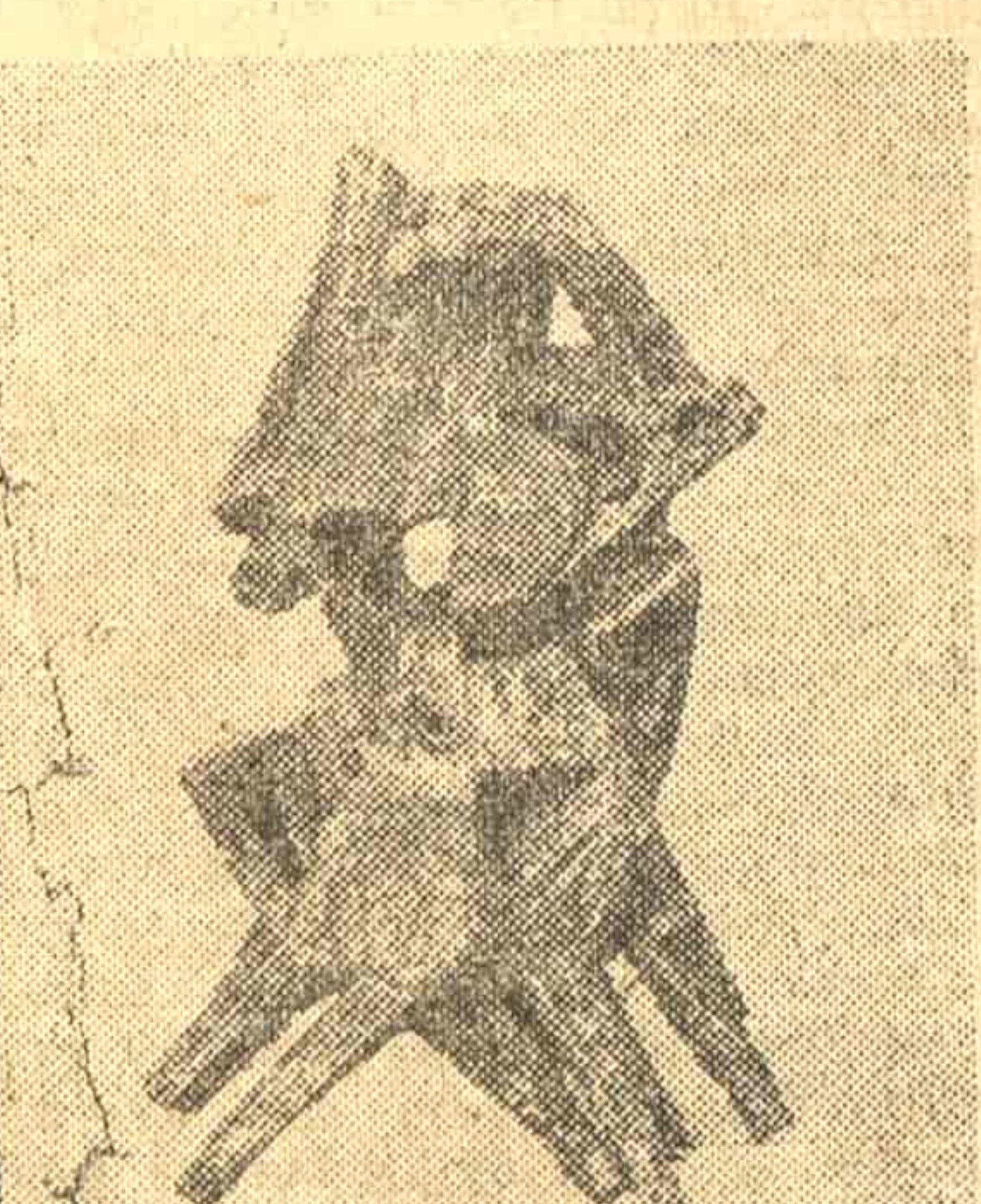
ću ćitavog unutrašnjeg bića na traćenje momenta“. „Neka se ljudi uzdignu do mesta koje im nudi priroda“.

Slijakajući ćovjeka koji iz tećnje za izuzetnoću izabira zloćin, kako bi bar nećim zaprepastio svet („Erostrat“), grupu zarobljenika u španćkom građanskom ratu, (novela gde trijumfuje besmisao: smrt nevinih i spasenje dvostrukog krivca), jedan defektan brak dirljiv u svom ljudskom jadu („Intimnost“), licemerje i oportunistam ljudi burćoaske klase („Detinjstvo jednog sefa“), — Sartr maksimalno tezi da ne zaobide ili iskrivi prirodu. Odbacujući opservaciju kao spoljni metod ćesto varljiv, on nastoji da prode u tćkivo problema, u tu prirodu koja preretuje, zakida, koja je puna ćudi i sve samo ne logićna i pravedna. Pritom pokazuje osoben virtuozitet, skoro bolesnu senzibilnost. Mećajući ledenu zlobu sa jarkom i strasnom raspevanosću, osjećajne treptaje s nemilosrdnim cinizmom, iznad svega razuman, inteligentan i oprezan, — Sartr tćka jednu prozu, koja, ostavljajući po strani sve što moće biti i što jeste sporno, — pleni i utiskuje se. Nesumnjivo je tućno što ovaj pisac ne veruje mnogo ćovjeku koji ga je tolićko puta izdao, ali, on toga ćovjeka razume i brani jer isti ne veruje ni samome sebi. On se obmanjuje i izdaje, raćeći o sopstvenoj glavi koliko i o tudoj, on tetura svojim putem bez nade da će se na njemu zaustaviti. Posmatrana u okvirima drućstva sred koga je nastala i nadahnuta tim istim drućtvom, zbirka novela „Zid“, pretstavljaja dragocen dokument jednog uznemirenog vremena koje je oćajavalo i dovelo do oćajanja, ali, u kome uprkos sve skepe i uprkos svemu, iskre varnice ćovećnosti i nade.

Nada MARINKOVIĆ

Manesije: Trnov venac

Umberto Mastroljani: Kompozicija

SIN KAMENJARA VJEKOSLAV KALEB

Bolesno siva zgrada „Zagreb-filma“. Ispred nje mali trg pun povrća, kaveza sa pticama, platna zagorskih seljanki i nedavno pripeljih žutih gomila pomorandži. Buka. Kao da su se na ovaj majušni prostor zagašen blizinom posedelih kuća skupili svi glasovi inače tihog zagrebačkog prepodneva. Sunce klapje sa krovova i igra po zlatnim lopicama pomorandži. Glasovi ljudi postaju bučniji. Kako Vjekoslav Kaleb, pisac, čije je delo tako puno tišine, može da živi ovdje — pitam se ulazeći u zgradu „Zagreb-filma“ gde je autor „Divote prašine“ u-metnički direktor preduzeća. Prolazim kroz dugi, tamni hodnik i zaprepasuju me odjednom nastala tišina. Kao da sam prešavši tampon zonu hodnika ušla iz jednog sveta u drugi.

U prostorijama „Zagreb-filma“ kao i u svim filmskim preduzećima dočekuje me čitava jedna pokretna panorama najrazličitijih ljudskih lica: od službenika providnih usiju do lepe plave devojke zelenkasto obojene kose. U sobi nalik na unutrašnjost neke kutije. Vjekoslav Kaleb raspravlja nešto s dvojicom službenika, zatim prilazi:

— Rekao mi je Božić da dolazite — kaže veoma utišanim, skoro bezbojnim glasom koji se često prekida. — Samo, verujte mi, nisam siguran da mogu reći mnogo toga... Čudite se što se bavim filmom? No, to je bar jednostavno. Želim da budem u nekom kolektivu, osetim pulsiranje i život njegov, a i inače: film me posebno interesira. (Po Kalebovim delima snimljena su, koliko znam, dva filma: „Ogledalo“ i „Kameni horizonti“). Ranije me je mnogo zanimalo slikarstvo. Čak sam želio i da ga studiram. Ali, od svega toga nije bilo ništa, sem što sam nekoliko godina utratio na fotografiju... Film, znate, poseduje još jedan element koji me privlači: muziku... — govori Kaleb zagledan u prozor kroz koga se kao kroz sočivo nekog uveličavajućeg stakla vidi jedna stravično strma ulica i ljudi koji silaze i penju se, silaze i penju, poput pomične trake. Čudno i simbolično deluje ta ulica, to penjanje, to silazanje. Kao život. Kao nešto na dohvata ruke, a nedohvatno. Njegove zelene oči, pomalo ukočene, pomalo odsutne, duboko urezana bora nasred čela, stisnute usne i visoka, neobično visoka i snažna figura velikih ruku i nogu, nosi nešto kontradiktorno u sebi. Neku opasnu tišinu. Nešto čudno blisko i daleko u isti mah.

— Gledate ulicu? — prekida Kaleb svoje razmišljanje za trenutak. — Zna li da je i ona junak jedne moje pripovetke?

Ne, to ne znam! — odmahujem glavom. To zaista ne znam. Ali, znam da je junak, najvažniji i svuda prisutan junak Kalebove proze beli kamen Dalmatinske Zagore i uzareno mediteransko nebo. Ono nebo pod kojim se pisac rodio i koje kao tanki svod lepote, tuge, očajanja, bede i nade lebdi nad svim njegovim stranicama. A javile su se stranice srazmerno kasno. Kaleb je bio već zrelo pripovedač kad mu je, godine 1938, štampana prva pri-

povetka „Odlazak Perušine“, delo manje ili više autobiografskog karaktera. Jer, i Kaleb se baš kao i njegov mali junak jednoga dana razrogačenih, upitnih očiju našao u „svetu“; završio učiteljsku školu i dugo godina učiteljevao po zabitnim sirotinjskim selima Dalmacije (Široke, Lečevica, Betina, Konjevrat), selima koja su svakako ostavila vidan trag na njegovom stvaralaštvu. Učiteljski poziv nije voleo.

— Smetala su mi deca — kaže — ta nemirna, zatalasana masa...

Godine su ostale na kršu Dalmatinske Zagore, a jedna za drugom počele su nicati njegove novele i knjige.

— Uvek sam voleo da izmišljam — seća se Kaleb. — Još u detinjstvu pokušavao sam da pišem. A to što sam počeo objavljivati relativno kasno nije moja krivnja.

— U „Odlasku Perušine“ i „Na kamenu“ ima dosta autobiografskog i konkretnog. Da li su i ostale Vaše pripovetke bazirane na autentičnim likovima i događajima?

— Naravno! Većina mojih novela i romana zasnivaju se na veoma konkretnim situacijama i likovima. Sjećate li se Dječaka iz „Divote prašine“? Da! E, pa on je jedan znanac moga sina, porekлом s otoka Brača. Onaj drugi, Goli, takode je postojao. Bio je to neki Banijac...

— Da li su i situacije u „Divoti prašine“ autentične? — priseća se

nešto ranije postavljenog pitanja. — Mislim da jesu. Najviše one u kojima se javljaju epizode o tifusarima, teletu, krompirima...

Kad pišem? Kako pišem? Ko bi to mogao da odgovori. Najradije pišem čim ustanem, ujutro, ili popodne. Pišem olovkom rede mašinom i mnogo prerađujem ono što napišem. Četiri puta prosečno...

O zagrebačkoj književnoj atmosferi kaže:

— Ideoloških, teoretskih sukoba nema. U nas svak gleda svoj posao. A onaj drugi se ili smeje tome ili radi i čuti.

— Kritika, rekoste? E, o njoj nemam šta da kažem...

— Da li vam kao piscu smeta trenutni radni odnos? — pitam već iznervirana čestim prekidima stranaka.

— Hja! — uzvikuje Kaleb gorko. — Kako da ne! Gubim obično jutarnje sate, svoje najdragocenije sate za pisanje. Ali, šta ću? Autor-ski honorari još uvek nisu takvi da se može živeti od njih. Još manje kupiti kola i putovati zemljom, posmatrati. — A to, putovanje, posmatranje, najveća je Kalebova strast. O ljudima i krajevima koje je proputovao, priča dugo, pažljivo, zaneseno.

— Volim, to zapišite, — kaže čvrsto — volim da lutam u gomili nepoznatih. Volim sve vrste tehnike, sve vidove i oblike života. Bilo da

Vjekoslav Kaleb

se nalazim štešnji u ulicama u četvrtima grada, bilo da je preličen zaslepljujućom svetlošću mediteranskog neba. Nije to neka apsolutna filozofija, ali meni se zaista čini da se smisao čovekovog života sastoji u toj mnogostrukosti, u snazi i želji da sve upozna, sve vidi... To bih želeo da kažem i svojim najnovijim romanom. Kako se zove i šta mu je tema? — ponavlja pitanje rasejano. — O tome je bolje da se čuti, ali, kad već insistirate, mogu da kažem: roman se zove „Nagao vjeter“, a hrve se sa ovim našim danima, problematikom i ljudima naše epohe. Čudno zamršenom problematikom, rasturanim ljudima, velikom, tragičnom i vedrom našom epohom... — kaže Kaleb lagano i istiskujući reči.

Strma ulica i dalje živi životom pomične trake. Sunce boji zlatne gomilice pomorandži na trgu po kome sada hodaju još samo golubovi i deca. Pri rastanku: Kalebove oči su ponovo tihe, odsutne, zabavljene sobom, a izraz lica spokojan kao more u podne.

Grozdana OLUJIC

Milovan DANOJLIĆ

Pet pesama o podnevnim snovima

PRE PODNE

Dva mi srca daj — dam ti
Mirisno sunce posle kiše
Zvezda sam koja plamtli i ne pamti
Jer ne sme da pamti više

Potonula, dan koji ode
I ostavi u vazduhu krvavu usnu
(Daleka i strana kao duboke vode u snu)

Beli dan raznežeo se ispred kuće
Opijen, pridržavao tako pozorno
Mislim: do kraja života vruće
I poluprazno

*

Živiš, tako, dugi niz godina, a onda
jedne večeri, u krevetu, zapališ cigaretu.
Pogledaš kroz prozor, a ono nebo. Ni da se
ubiješ ne možeš. Okreneš se na drugu stranu,
i zaspiš.

*

Vatre zaborava vatre zaborava tih sjajne kamane
vatre zaborava. Ugristi danas do bola tu sazreku
vetrometnu sunca taj kusi damar zalutale krvi —
pogledajmo se oči u oči zašto bismo se i dalje zavaravali...
Uništiti poslednje ostatke svoje samilosti prema
sebi, o kako je to teško. Nežno i nejasno — dovde
mi je došlo. Ne mogu više. Verujte mi da mi je
hladno i da sam sav od strepnje.

RUČAK U RESTORANU „BOSNA“

Ala se ovdje jede ko od bede
Svež hleb i šarena čorba mirnih dana
Svi su zadovoljni, svi prepodobno sede
— Živeći sindikalna ishrana!

Ručajte svi tužni na svetu
Vi koje mori glad i neka tih čama
Polkanjam vam svoju mrtvu ljubav i svoju setu
Ješću je zajedno sa vama...

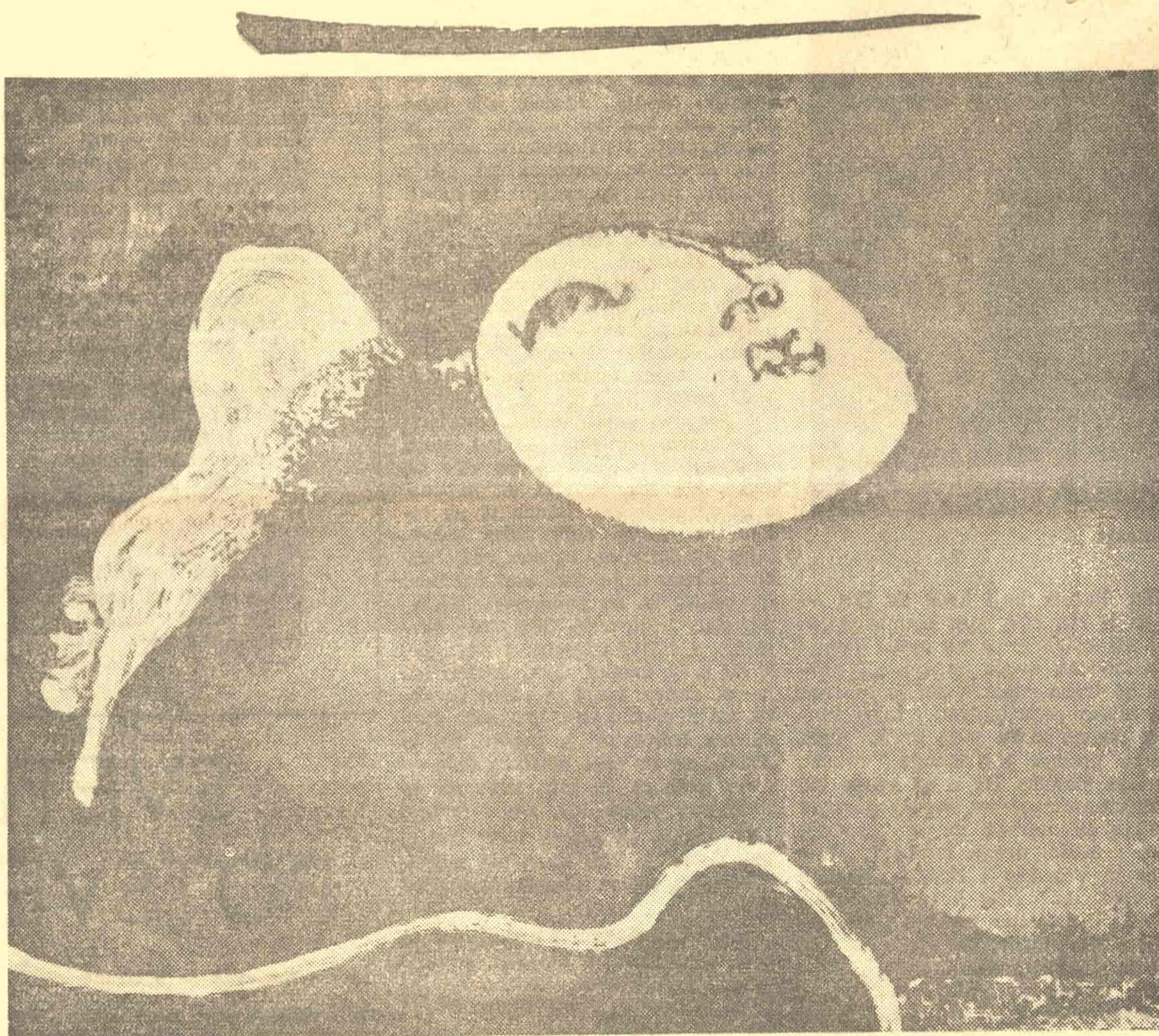
Uz britku jeku kašika, o tužni, dan se klanja
Zamišljenoj tački popodneva, gde spokojem sunca ključate
Ali dovoljno je bilo ustajanja i klanja
— Vreme je da ručate.

PROZORI SNA

Gde su noćas krici?
Ovde svako sneva.
Moje su reči — hici.
Ulice — slepa creva.

Spava grad — zakrpljeni cvet u vazni
Vremena, stala košava, budan je ko zjavava
U mom se mozgu crveni električni varničnik prazni
U mom se mozgu crv jedan ko otrovna svetlost rasprskava

Septim, razgrčem, gde je taj sjaj
To pića koje umesto sunca sviće
Nečujno ječi dehtaj
Osećam: daće, biće.

Osvaldo Litini: Kompozicija

Federiko Garsija Lorka

Nastavak sa 1 strane

Hladno je handzarima sturim
zaboravljenim u prašini.

U devet sati uveče
vode ga već u zatvor,
dok mrski žandarmi
piju limunadu sami.
I u devet sati uveče
zatvor mu zatvaraju
dok nebo svetluca
kao hrbat ždrebeta.

Prijatelj Garsije Lorke, španski slikar Georgijo Prijeto, kaže za ovu pesmu da je kao uljana slika koja stoji između prozračnih akvarela i žvrtstih freski. Pesnik slika ne samo vodu koja je čudom postala zlatna od isečenih limunova bačenih u nju, nego i izvor sa pet vrutaka krvi, gde sa pet različitim senki crvenog komponuje tragediju Antonjita el Kamborija.

Isti slikar kaže da kada crno prodre u njegovu poeziju, onda je to nepremostivi zid tuge, muka i zločina. Slušajte „Romansu španske žandarmerije“ u kojoj pesnik, osećajući se i sam Ciganin, vidi crne ne samo žandarmerijske ogrtače, nego i svaku stvar vezanu za njih: njihove duše, njihove konje, potkvice konja, njihovo mastilo...

Ključine su im crne,
potkvice crne.
Ogrtači su im puni
mrlija mastila i voska.
Imaju, i zato ne plaču,
lobanje od olova.
Kada drugom dolaze
kao lak im je crna duša
Noćnici i pogrbljeni
kuda prođu naređuju

tišinu tamnog pendreka
i sitnog peska strah.
Polaze ako im je volja
i dočaravaju u glavama
ogromne gomile
nekakvih revolvera.

Poeziju Garsije Lorke teško je shvatiti bez poznavanja široko rasprostranjenog ciganskog pevanja u Andaluziji, poznatog pod imenom: „Kante hondo“, kao i bez poznavanja srednjovekovne arapsko-andaluzijske lirске poezije i uticaja koji je ta poezija izvršila na generaciju španskih pesnika. Evo jedne pesme koja potseća na stare arapsko-andaluzijske pesme. Zove se: „Gazela nepredvidene ljubavi“:

Miris niko razabrao nije
tvog trbuha tamne magnolije.
Da mučiš, niko znao nije,
međ' zubima ljubavi kolibrije.

Na trgu pod mesecom tvoga čela
perzikih hiljada spalvalo je konjica
dok sam ja četiri noći grlio
tvoj struk, neprijatelja hladnoće.

Tvoj pogled, izmeđ' gipsa i jasmina,
bio je bleđi svežanj pupoljaka.
Da ti dam, tražio sam po grudima svojim
slova od slonovače koja kažu: uvek,
uvek, uvek: vrt moje agonije
telo je tučije u bežanju uvek.
Krv vena tvojih usta mi puni,
a za smrt moju usta su ti već bez svetla.

Garsija Lorka je pisao i drame. U njegovim dramama žena je protagonista. Pisane su narodnim jezikom i pune narodnih umetničkih oblika. Svojim dramama on je razbio učmalost koja je u španskom

pozorištu vladala skoro tri stotine godina pre njega. Razbio je sladunjavost, frivolnost, pakosnu satiru, cinizam i površnost. Njegovo stvaranje pada u vreme porasta borbe španskog naroda protiv vojno-monarhističke diktature i katoličke crkve. Počet toga on je i za vreme Druge Španske Republike rukovodio amaterskim studentskim pozorištem „La Baraka“.

Godine 1934. autor „Jerme“ izjavljuje jednom madridskom listu: „Publika koju ja volim jesu radnici, obični ljudi predgrada i sela studenti; ljudi koji rade i uče“.

Isticao je da su deca takozvanih „boljih obitelji“ koja bi došla na pretstave „La Barake“, činila prezirnu grimasu i brzo odlazila izjavljujući da „nije rdavo“. „Nama je to svejedno“ — govorio je Garsija Lorka. „Oni ne čine nikakav napor da bi stvar upoznali. Ne znaju šta znači veliki španski teatar. Eto vidite, kakvi su ljudi koji se zovu katolici, monarhisti, i koji misle da im je savest čista“. A zatim dodaje: „Mene najviše oduševljava kada radim po selima, kad vidim seljaka koga zanosi romana Lopea, i kada ne može da se uzdrži a da ne kaže: „Kako je to leno rečeno“.

Garsija Lorka je hteo da lepota, poezija, etičko bogatstvo španskog klasičnog teatra dopre do radnika i seljaka koji nisu imali prilike da uživaju u čudesnoj umetnosti jednog Lope de Vege, Servantesa, Kalderona... I kao nekadašnji putujući glumci, koji su od grada do grada išli svojim rasklimatanim kolima, tako je i on sa svojim prijateljima studentima i studentkinjama išao prašnjavim putevima Kastilje, Andaluzije i Asturije i ukrašavao seoske i gradske trgove pravim biserima kastiljanskog teatra.

Garsija Lorka je smatrao da umetnost treba da bude nešto više nego obična razonoda za ljude koji nemaju briga oko svog stomaka. Čvrsto je verovao u vaspitnu vrednost teatra, u njegovu moć da

podize osećajnost, duhovnost i smisao za uživanje u Lepoti. Ali on nije zaboravljao da je za to potrebno i dati odgovarajuće rešenje najvažnijem društvenom problemu, problemu ekonomske nejednakosti među ljudima. On je smatrao da dok god postoje klase u društvu, umetnost neće moći da odigra potpuno onu ulogu koju treba da odigra. Nekoliko meseci pre izbijanja generalske pobune, autor „Krvavih svadbi“ izjavljuje: „Svet se nalazi paralizovan gladu koja stvara pustoš. Dok bude postojala ekonomska nejednakost, misao će morati da bude sputana. Ja sam to video svojim očima. Dva čoveka se nalaze na obali reke. Jedan je bogat, a drugi siromah. Jednom je stomak pun, a drugi para vazduh krčanjem svojih creva. Onaj bogati uzvikuje: „Oh, kakva lepa lada se vidi na vodi! Pogledajte dugu kako se prelama na obali!“ A siromah gunda: „Gladan sam! Ne vidim ništa! Gladan sam, mnogo sam gladan!“

Garsija Lorka je znao da će najveća radost sveta biti kada nestane nejednakosti, nepravde... On je naglašavao da je teatar za njega i nešto lično i nešto borbeno. To je poezija koja izlazi iz knjiga i postaje ljudska. Potrebno je da lica na sceni imaju poetski oblik, ali da istovremeno pokazuju i svoje kosti, svoju krv. Treba da budu ljudska sa svim tragičnim značenjem života, sa stvarnošću koja prelazi okvire njihovih reči, reči punih ljubavi ili mržnje...

„Uvek ću biti na strani siromašnih — govori o to je Garsija Lorka — biću uvek sa onima koji nemaju ništa i kojima se oduzima čak i mir. Mi — mislim na intelektualce formirane u sredini koja bi se mogla nazvati dobrostojećim buržoazijom — mi smo pozvani da se žrtvujemo. Prihvatimo to!“ — „Ako bi me neko stavio na vagu i rekao: ovdje je tvoji bol i tvoje žrtvovanje, a tamo pravda za sve, pa čak i očaj puta ka jednoj budućnosti koja se predoseća ali koju čovek ne poznaje, ja bih spustio svoju pesnicu svom snagom na ovaj poslednji čas“.

Fašistima nisu bila nepoznata ova osećanja Garsije Lorke i zato je on i bio jedna od prvih žrtava njihovog zločina... (FRAGMENTI)

Rađe NIKOLIC

Boris

PASTERNAK

Zapis o Majakovskom

ODLOMAK IZ KNJIGE »AUTOBIOGRAFSKI POKUŠAJ«

Istovremeno sa poznatim romanom Borisa Pasternaka „Doktor Živago“...

neiscrpnog i ubistenog duha, neko ko bi bio na sredini između mitskog heroja Aleksandra Grina i španskog toreadora.

Odmah se moglo osjetiti da to što je bio lep, duhovit, izvanredno nadaren, nije ono najglavnije kod njega...

I već od prvog trenutka, njegova odlučnost, njegova kosa kao razbarušena griva kroz koju je svaki čas provlačio prste...

Provincija nije uvek zaostajala za glavnim gradovima. Ponekad, u doba opadanja glavnih centara, blagotvorna tradicija podražavana je u zabačenim kutovima.

Taj mladić sjedinjavao je u sebi na divan način spoljašnje darove prirode sa umetničkom razbarušenošću svoje nešto neugladene duše i siluete...

Kada sam izbliza upoznao Majakovskog, konstatao sam ne očekivane podudarnosti u tehnici, srodnost u konstrukciji slika i ritmova između nas.

dražavam, počeo sam ugošćivati u sebi sve ono što bi potsećalo na njega, herojski ton — koji bi kod mene zvučao lažno — i svako traženje efekata.

Ljudi su preterivali u podvlačenju moje intimnosti sa Majakovskim. Jednom prilikom, u doba zaoštravanja naših suprotnosti, prilikom jednog objašnjenja koje smo imali kod Asejeva...

Nisam imao razumevanja za njegovu revnost propagandiste, za nasilno utapanje njegove ličnosti i njegovih drugova u društvenu svest, za to drugovanje, za to potčinjavanje glasu savremenog zbivanja.

Časopis LEF, koji je on uređivao, ljudi koji su sačinjavali njegovu ekipu i sistem ideja, koje je časopis branio, bili su mi još nerazumljiviji.

Izuzimajući besmrtni dokument, napisan uoči smrti, „Na sav glas“, Majakovski iz poslednjeg perioda njegovog stvaranja, počev od „Misterije Bul“ (**), meni je nedostupan. Mene ostavlja ravnodušnim taj uzoran način pisanja sa neveršnim sliko-

vanjem, ta šupnja rafiniranost, ta opšta mesta i otrcane istine, izložene na način tako površan, tako zbrkan i sa tako malo duha.

Nas dvoje su pogrešno smatrali za prijatelje i Jesenin me je, naprimera, u vreme kad je bio nezadovoljan imazizmom, molio da ga dovedem u vezu i izmirim sa Majakovskim, držeći da sam ja jedini u stanju da to učinim.

U poslednjim godinama svoga života, kad je svoja poezija prestala da postoji — i poezija Majakovskog kao i svaka druga, — kada se Jesenin bio obesio, kad se literatura prosto zaustavila — jer najzad i početak „Tihog Dona“ i počeci Pilnjaka, Babelja, Fedina i Vsevoloda Ivanova pripadaju poeziji — Majakovski je kao najbližeg prijatelja imao Asejeva...

Što se mene tiče, ja sam se definitivno odvojio od Majakovskog. Povod za raskid bio je sledeći. Iako sam bio izjavio da napuštam saradnju u LEF-u i da ne pripadam više njegovom krugu, moje je ime i dalje bilo štampano među imenima saradnika.

U to vreme kružile su dve čuvene fraze: da je život postao bolji, da je veseliše živet; i da Majakovski najbolji i najtalentovaniji pesnik svoga doba. Za ovu drugu frazu zahvalio sam njenom autoru ličnim pismom: ona me je oslobađala ideje o mojoj preteranoj važnosti, koju su mi pridavali književni krugovi tridesetih godina.

Počeli su da nameću Majakovskog, silom, kao što se to u doba Katarine činilo sa krompirom. To je bila njegova druga smrt. Za nju, on nije bio odgovoran...

*) Časopis koji je okupljao futuriste; izlazio od 1923 do 1930. Majakovski prekinuo sa njim sve veže 1928.

***) Komad izveden prvi put 7 novembra 1918.

PASTERNAK SA SUZAMA U OČIMA...

Boris Pasternak

Francuski književnik i publicist Leo Leneman objavio je nedavno u pariskom „Ekspressu“ neke svoje lične uspomene o Borisu Pasternaku.

O popularnosti Pasternaka uveren sam se prilikom svog boravka u Moskvi u proleće 1946 godine. Jednoga dana ariše izlepjene pozidovima kuća objavljivale su da će se u „Kolonom Zalu“, najvećoj i najlepšoj moskovskoj dvorani, održati književno veče, na kome će pisci i pesnici čitati odlomke iz svojih dela.

Mnogi još nisu bili zaboravili Pasternakovo istupanje na jednoj od predratnih skupština Saveza sovjetskih pisaca, kada se on u jednom trenutku zaboravio i uzviknuo:

— Šta nam to vredi što analizirati dušu pesnika, šta nam videti što produbljujemo poeziju, kad na svaki način on odlučuje, jer niko sem Njega ne zna šta je poezija, kad znamo da je dužnost sovjetskog pesnika da izvršuje ono što on naredi...

Prezsednik skupa prekinuo je Pasternaka rečima da mu je „odavno isteklo vreme predviđeno za govor“ i uskratio mu reč. Od tada Pasternak nije više odlazio u Savez sovjetskih pisaca.

Književno veče u „Kolonom Zalu“ privuklo je ogromnu masu sveta i mnogo pre početka, ona je bila dupke puna.

Tada se neko diže u dvorani i nastavi da recituje pesmu. Priđružiše mu se još nekoliko glasova i recitacija pesme završi se u horu.

Sa suzama u očima, Pasternak izgovori potuglasno: — Spasibo vam, dorogie!... Hvala vam, miili moji!...

U dvorani se zaorio frenetičan pljesak.

Jevrejski književnik Abraham Suckever pričao mi je prošle godine u Parizu o svom susretu sa Pasternakom u Moskvi u zimu 1944 godine, u redakciji „Literature i iskustva“.

čao je Pasternaku o patnjama naroda u getou Vilna i čitao mu svoje pesme iz getoa i partizana na jidiš jeziku.

Pasternak je bio duboko potresen. Posle toga pročitao je Suckeveru svoju najnoviju pesmu i zatim je pružio sekretarici redakcije sa rečima: „Ovo je za idući broj „Literature i iskustva“.“

„Salim se, odgovori joj Pasternak. Razumem vas. Znam da vas je strah.“

„Naviknut sam na to da se moje pesme ne objavljuju. One nisu po volji glavnom uredniku Surkovu. Čoveku koji ide ulicama sa revolverom u džepu... Ne, ne šalim se! Glavni urednik sa revolverom u džepu! Recite mi, jeste li ikada čuli da o sudbini jedne pesme odlučuje urednik, koji nosi revolver u džepu? Ne, neće proći moj „Zimski praznik“...“

„Hoćete li da vam je dam za uspomenu?“ upita Pasternak Suckevera i pruži mu rukopis. „Uzмите je. To je moj dar pesniku jevrejskih patnji.“

Pesnikov otac, nekada dobro poznati ruski slikar Leonid Pasternak, koji je 1945 godine umro

TRIBINA

O autorstvu narodnih književnih tvorevina

Među brojnim zbirka narodnih pjesama i priča koje već nekoliko desetina godina informiraju naše dake i širu čitalačku publiku o narodnoj književnosti...

i ostali poznati podaci o svakoj objavljenju priči, a u predgovoru su izričito spomenuta „dva autora narodne pripovetke — kazivač i skupljač“.

upuštam u pravničke diskusije s tvorcima Zakona o autorskom pravu (kao u nedavnom poznatom slučaju), želim ovim člankom pokazati te stvarnu sadržajnu štetnost i promašnost paragrafa koji govori o autorstvu narodnih umotvorina.

Zakon o autorskim pravima otvara širom vrata svim zloupotrebama o kojima smo ovde govorili.

Prema štampanom tumačenju Zakona potrebno je „stimulirati rad na prikupljanju, čuvanju i iskorišćavanju narodnih književnih i umetničkih tvorevina“, ali se skupljači rad definira kao mehanički i registarski, bez ikakvih autorskih prava.

Ovakve su zbirke u velikoj mjeri potkrijepile shvaćanje prema kojemu narodne književne tvorevine nemaju autore, nego je tvorca neki imaginarni, neulovljivi „sam narod“.

Tko je pokušao dublje prodrijeti u bit narodnog stvaralaštva, tko se ogledao u slušanju i bilježenju narodnih pjesama i priča na njihovu izvoru, taj se toliko puta morao uvjeriti o nepotpunoj i netočnoj slici narodne umjetnosti u većini ovih zbirki; čak ni najznamenitije, klasične zbirke, iako su neumrla književna i kulturna vrijednost, ipak ne odražavaju stil pučkoga kazivanja u njegovoj izvornoj naivnosti i svježini, u onom za nas neponovljivom aspektu koji bi u umjetnost baš danas mogao učiniti ponovo privlačnom za naš savremeni rafinirani ukus.

Takvi moderni, autentični zapisi nastaju tek onda kad se uspostavi pristanak između pisca i pisane riječi, i kad se stvara atmosfera u kojoj će kazivač dati najbolju svoju kreaciju (velim kreaciju, jer umjetničko kazivanje priča i pjesama nije mehanička reprodukcija zapamćenog), a zapisivač uspije da točno zabilježi njegove riječi, pa i usputne primjedbe — naoko nepovezane s tekstom — ne samo kazivačeve nego i one iz publike, uz to da fiksira i geste i mimiku kazivačeva. Tek takvom stvaralačkom suradnjom onoga koji kazuje i onoga koji zapisuje dobiva se slika cjelovitog umjetničkog ostvarenja, u mnogome različita od dosadašnjih poznatih zapisa, iznadajuća svojim stilskim obratima i djetinjim nelogičnošću, a istovremenom poetskom sugestivnošću. U slučaju automatskog snimanja magnetofonom aktivna se uloga kazivačeva i zapisivačeva nikoliko ne mijenja.

Sve su ove okolnosti gotovo nepoznate široj javnosti, a oni koji objavljuju folklorne zbirke često ili ne znaju to ili svijesno ignoriraju. Utješna su rijetkost zbirke poput Panić-Surepove „Antologije srpskih narodnih pripovjedaka“ (Beograd, 1957.) u kojoj su s krajnjom pedantnošću navedeni izvori

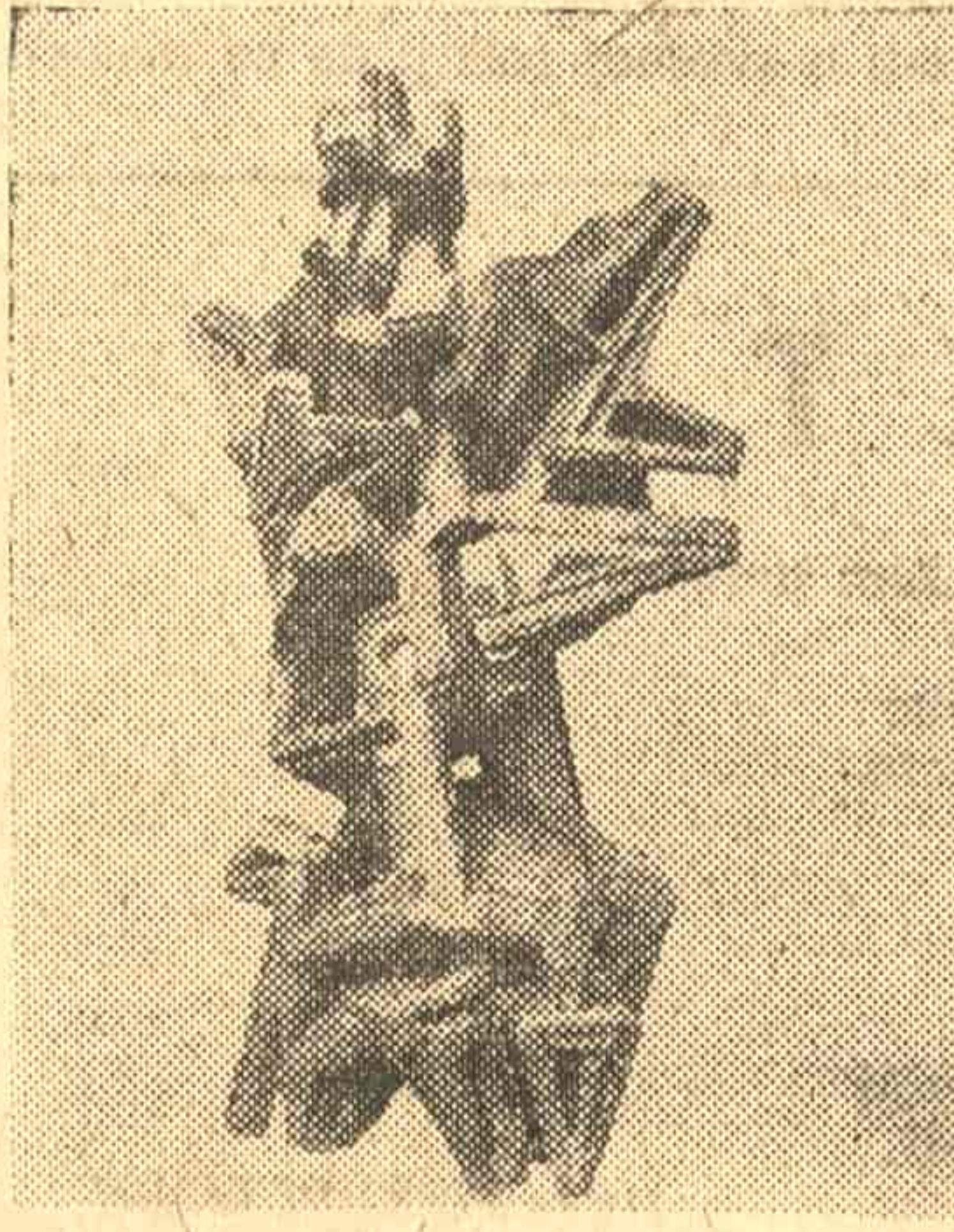
Novi Zakon o autorskim pravima omogućuje i ovakve apsurde situacije: ako se stručnjak koji bilježi folklorni grad ujedno razumije malo i u fotografiranje pa snimi svoje kazivače, onda će te slike, kao naučna dokumentacija, biti zaštićene Zakonom o autorskom pravu, ali zapisi stručnjakovi ne će to biti.

Zakon je objavljen, teško bi ga sada bilo mijenjati (u štampani Prednacrt zakona bila je, na prijedlog Saveza folklorista Jugoslavije, unesena stavka prema kojoj se zaštićuje folkloriški sakupljački rad, ali je ona iz nepoznatih razloga poslije isključena iz konačnog teksta Zakona).

Ovom zgodom ne govorim o materijalnim autorskim pravima, iako bi i to pitanje trebalo pravdom riješiti; od primarne je važnosti ipak zaštita same narodne umjetnosti od neodgovornog, često i furtivaškog eksploatairanja. Utvrđivanje bar moralnih autorskih prava, koja podjednako pripadaju kazivaču kao i zapisivaču, život kao i mrtvom, jedino bi moglo pridonijeti nešto takvoj zaštiti.

(Napomena: Govorila sam o zapisa narodnih književnih teksto va; problem je sličan kod muzičkih, plesnih i ostalih zapisa. Citati su uzeti iz Službenog lista od 28 VIII 1957. iz Jugoslovenskog pre gleda 1957 br 11.)

Umberto Mastrojani: Kompozicija Maja BOŠKOVIĆ-STULLI

Umberto Mastrojani: Kompozicija Maja BOŠKOVIĆ-STULLI

Na kraju sezone

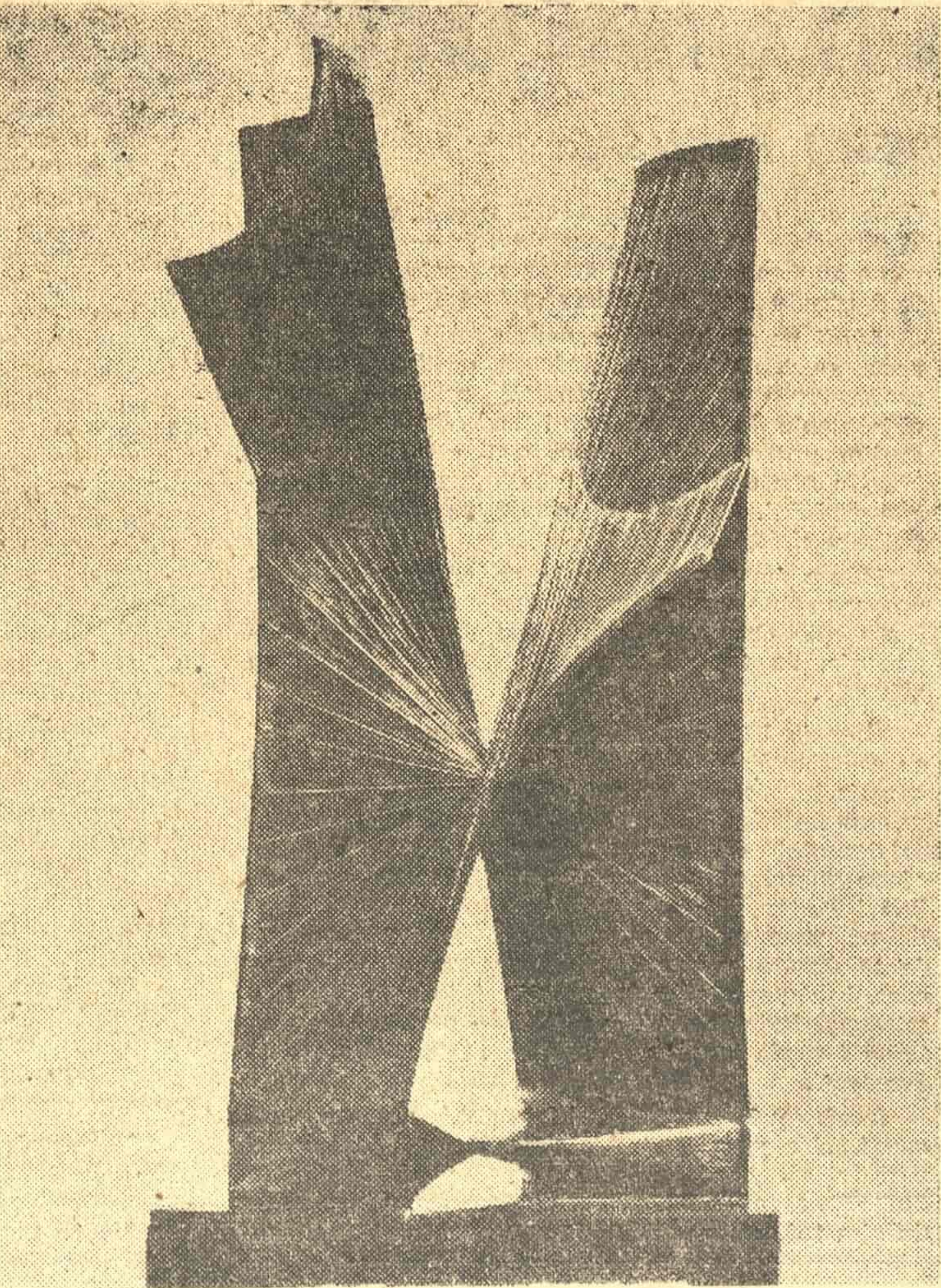
Nije nimalo slučajno što ovaj osvrt počinje tvrdnjom da u ovoj sezoni produktivnost beogradskih pozorišta nije opala u odnosu na godinu 1956—1957. Time se želi naglasiti da smo zadovoljni gotovo jedino impozantnim brojem premijera (27), da smo, iako je bilo mnogo studiozno pripremljenih predstava, malo kad imali utisak da prisustvujemo onim neponovljivim trenutcima koji nas uvek iznova upozoravaju da u umetnosti nema konačnih ciljeva i da prave lepote doživljavaju u časovima kad se naša vizija pomera sa ispitanoj tla da bismo otkrili uzbudljive vidike. Po sili inercije našli smo se na putu bez rešenja iako nam je do nedavno izgledalo da je to jedina staza na kojoj se mogu rešiti bitni problemi naše pozorišne kulture.

Sve doskora (možda do pre godinu dana) bilo je neobično rašireno uverenje da će se većina neresenih pitanja u našem pozorišnom životu rešiti promenama u repertoarskoj politici. Većina je čvrsto verovala da je ravnodušnost gledalaca prema pozorištu izazvana sa jedne strane orijentacijom na klasičan svetski repertoar („koji ništa ne govori današnjoj publici“), a s druge strane nedostatkom savremenih dramskih tekstova („koji su jedino u stanju da vežu pažnju publike“). Ta tvrđenja očigledno sadrže deo istine no već na izmaku protekle sezone (1956—1957) nazreli smo defektnost takvog rezonovanja. Sezona 1957—1958 godine otkrila nam je u jasnoj svetlosti poraznu jednostranost spomenutih shvatanja.

Osvrnimo se za trenutak na repertoarsku politiku beogradskih pozorišta u poslednjoj sezoni (ukoliko su u pitanju premijere izvedene u pet beogradskih pozorišta). Ove sezone nije moglo više biti reči o velikoj disproporciji između dela domaćih i stranih autora: za nepunih osam meseci izvedeno je dvanaest domaćih drama i petnaest komada stranih autora. Nasuprot ovome u sezoni 1956—1957 godine činio je bio četiri prema sedamnaest u korist inostranih pisaca. Od dvanaest prikazanih domaćih dela šest su bili savremeni komadi dok je u protekloj sezoni igra samo jedna takva drama. Četiri domaća komada potiču iz klasičnog nacionalnog repertoara dok dve premijere predstavljaju scenske adaptacije dvaju savremenih proznih odnosno poetskih tekstova. Neki zaključci nameću se sami po sebi: pre svega zaključak da je danas široko otvoren put savremenoj domaćoj drami. Ako se uz to ima na umu da su u pogledu kvaliteta pet od šest domaćih savremenih drama na evropskoj visini, neće izgledati preterano tvrdnje da je na beogradskim pozorištima bilo dosta dela koja su, svako na svoj način, govorila razumljivim jezikom o aktualnim problemima današnjeg čoveka.

Uporedo sa ovim dato je mnogo mesta i savremenoj inostranoj drami pa je izvedeno devet takvih komada. Iako su samo dva komada bila od izuzetne vrednosti ne može se nijednoj od tih drama osporiti toliko tražena aktuelnost. Nasuprot ovoj orijentaciji je činjenica da u pet beogradskih pozorišta u toku sezone 1957—1958 godine nije izvedena nijedna premijera nekog klasičnog dramskog dela.

Posle iznetih podataka neminovno se mora posumnjati u ispravnost teze zasnovane na verovanju u voljebnost odzdravljenje našeg pozorišta prostom promenom repertoarske politike. Objektivna posmatrač mora, dakle, na drugoj strani potražiti uzrok zašto aktuelnost, nesumnjivo prisutna u tolikom broju savremenih dela, tek sa pola snage dopire do gledalaca toliko željnog inače da u umetničkom delu otkrije deo svojih stremjenja ili strahovanja. Izgleda da postoji samo jedan odgovor: kao prepreka se pojavljuje zastareo scenski izraz okovan elementarna romantičar-

Antonio Pevzner: Kompozicija

ske patetike i naturalističke doslovnosti. Izvesno je, da ćemo malo šta postići ako ne budemo energično menjali i sam scenski izraz koji se javlja kao posrednik između piščeve ideje i gledalaca. Vremenom ćemo se samo naći pred vratima još kobnije zablude: poverovaćemo da je rešenje u tome da na repertoaru imamo dvadeset i sedam savremenih domaćih drama. To bi bila najvažnija pouka sezone.

Tokom sezone nijedno se pozorište nije istaklo bilo u pozitivnom bilo u negativnom smislu. JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE posvetilo je svečanim proslavama tri svoje premijere: „Oklopni voz 14—69“ — godišnjici Oktobarske revolucije, a „Gospodni ministarku“ i „Dubrovačku trilogiju“ jubilejima Branislava Nušića i Iva Vojnovića. U takvim okolnostima je preostao samo jedan termin za sprovođenje repertoarske politike kuće i izbor je pao na Čapekovog „Lupeža“, mladenačko delo u kome se predosećaju sva njegova buduća bolna zanimljivost za žalosnu sudbinu čoveka uhvaćenog u zamku života. Ujedno je to bila najbolja predstava ovog teatra: reditelj Mata Milošević ostvario je elegičnu poemu atmosferu i pri tom sačuvala bitan interes za esencijelnu vrednost Čapekovu — za prilagodavanje većih melodramskih tema potrebama novih generacija.

Vojnovićevu elegičnu priču u kojoj duboko odjekuju Meterlinkovi snovi o statičnom teatru realizovao je Branko Gavela u obliku studiozne predstave kontinuiranog ritma, preciznih detalja i izvrsnih glumačkih kreacija.

Ozbiljan neuspeh doživela je „Gospoda ministarka“. U režiji Bojana Stupice nije se osetilo nastojanje da se izbrisu razlike, nastale tokom vremena, između akcije na sceni i gledališta i bitno je zanemaren satiričan duh dela čime se komad pretvorio u plitku bufoneriju lišenu smisla, ukusa i mere.

U toku sezone Jugoslovensko dramsko pozorište nije imalo prilike da na sceni realizuje jednu od onih sinteza klasičnog sadržaja i moderne forme koje su mu ranijih godina donele tolika priznanja. U svakom slučaju treba sačekati da se vidi šta će doneti novi susreti njegovog ansambla sa Bojanom Stupicom, rediteljem za čije su ime vezani najbitaviji uspesi ovog pozorišta.

U radu NARODNOG POZORIŠTA uočen je zanimljiv paradoks. Ranijih godina pozorište je igralo čitav niz lakih površnih komada u kojima se povlađuje instinktima najprosečnije publike. Izgledalo je da se radi o svesnoj težnji da se masama

pruži umetnost koja odgovara njihovim potrebama. Ove godine je pozorište stavilo samo jedan takav komad „Autobusku stanicu“ V. Indža, uz dve savremene domaće drame („Put u izvesnost“ Miodraga Pavlovića i Matkovićevo „Herakla“). Bez obzira što je izbor vrlo dobar postavljao se pitanje da li pozorište svesno ide određenom cilju kao i kakvo treba da bude njegovo mesto u našem kulturnom životu.

BEOGRADSKO DRAMSKO POZORIŠTE kao i dosada orijentisalo se na savremeni inostrani repertoar. Trupu ovog pozorišta, izgleda, polako napušta karakterističan osećaj da se teatar nalazi u krizi i njen se stil postepeno akademizuje u svajanjem konvencionalnih šablona umesto da se nastavi sa smelim eksperimentima u pogledu scenske forme. Takvo obeležje sezoni dao je možda neuspeh Ugo Betijevo „Popota“. Ovo zlački odabrano delo u kome u gotovo klasičnu melodramsku situaciju zakoraćuje nešto dublje da bi nam otkrilo suštastvo čovekove prirode, realizovao je M. Dedić bez pravog osećaja za skrivenu piščevu poruku.

Ostale predstave pozorišta (Čopićev „Nikoletina Bursać“, Milero-vo „Sećanje na dva ponedeljka“ i Osbornova drama „Osvrni se u gnev“) zapažene su najviše zbog vrlo dobre, izjednačene glume. U „Nikoletini Bursaću“ zablistao je Rade Marković, ovog puta u karakterno-komičnoj roli.

Na samom početku sezone Beogradsko dramsko pozorište prikazalo je dramu Artura Milera „Pogled s mosta“, komad gotovo antički čistih obrisa u čijem središtu plamti moralan problem universalne prirode. U režiji Soje Jovanović „Pogled s mosta“ bio je velik uspeh koji kasnije nije ponovljen.

ATELJE 212 je u protekloj sezoni dao svega tri premijere (ako ne uračunamo scenske adaptacije „Kolajnu“ i „Od nemila do nedraga“), no sve su tri predstavljale značajne pozorišne događaje. Prvo je izvedena drama Miodraga Pavlovića „Koraci u drugoj sobi“, prvi pokušaj da se kod nas odlučno i s planom naruše tradicionalni dramaturški zakoni. Potom smo prisustvovali nećem nezapamćenom: prikazan je pred prestoničkom publikom, u interpretaciji renomiranih umetnika, komad dotad potpuno nepoznatog autora — drama Melvi Albaharija „Bliznji svoj“.

Pri kraju sezone smo u ateljeu 212 doživeli trijumf Joneskovića „Stolica“ u režiji Mire Trailovića. U komadu je na čudesan način prožeta forma drame njenom idejom i na genijalan način su pronađeni situacija i postupak koji omogućavaju da se ceo život čovečanstva sabije u okviru jednodnevnih igre i među crne plišane zavese kamernog pozorišta. Slavko Simić i Ljiljana Krstić približili su se na prestavi „Stolica“ čistom pozorištu i ostvarili dve najbolje uloge u sezoni 1957—1958 godine.

Najzad, BEOGRADSKA KOMEDIJA je učinila izvestan napor da se emancipuje od površnih lakrdija koje su činile osnov njenog repertoara. Tako je prikazala između ostalog Torton Vajlderovu „Provdadžiku“ i Nušićevu nedovršenu komediju „Vlast“. Rezultati su minimalni a slabosti ovog pozorišta verovatno otkrivaju dublju krizu lakog pozorišnog žanra kod nas.

Vladimir STAMENKOVIĆ

„Poezija i rodoljublje“

Druže uredniče,

Nikad nisam pisao ni male ni velike eseje, pa sam Vam zahvalan, što ste otvorili rubriku „Pisma Književnim novinama“. Težnja, koja Vas je potakla na to, dovoljna mi je garancija da je nećete zatvoriti pred mojim pismima. Ima mnogo književnika koji govore da je rodoljublje stara, islužena košulja, a u isti čas zahtevaju da se o književnosti govori samo „književnim“ jezikom. Zato, kroz „Pisma Književnim novinama“, može da se omogući ljudima koji znaju samo jezik svoje zemlje, kojim se naši narodi služe na svojim skupinama od zbora biraću od Narodne skupštine, da i oni iznesu svoja mišljenja.

U svome „malom eseju“ (u preprošlom broju „Književnih novina“) drug Božo Bulatović kaže: „Bez kolebanja možemo tvrditi da je naša rodoljubiva poezija zamrla i da skoro ne postoji. Ali, moramo odmah dodati i istinu da pomanjkanje te i takve poezije ne znači i pomanjkanje odgovarajućih osećanja kod naših pesnika. Šta je, dakle, uzrok ove pojave?“

Odmah odgovaram: uzrok je baš „pomanjkanje“ ovih „odgovarajućih osećanja“ kod naših pesnika. Jer, trebalo bi pre svega znati gde su danas izvori tih „odgovarajućih“ osećanja i da li se na tome izvoru, ili bar u njihovoj blizini, nalaze naši pesnici. Ali ne samo pesnici nego i kritičari, jer oni su najviše tvrdili, „da je pesnik koji peva o nekom rodoljubivom osećanju zaostao od ostalih, da je staromodan“. Zar se može ignorisati rodoljublje u zemlji (i u ovim danima) koja sama, sa svih strana napadana, gradi jedan novi društveni poredak, pred široko otvorenim očima celog sveta. I pitam se onda, imaju li ti kritičari i pesnici, ičega zajedničkog sa tom zemljom, osim toga što po njoj koračaju; a ulice su u velegradu čiste, pa ni na njihove cipele ne može da se nahvata malo ove naše zemlje. Tako, dok se pesnici iskašljaju da napišu rodoljubivu pesmu, kritičari im stavljaju na čelo etiketu „naimoderniji“. Doduše, stvari dolaze polako na svoje mesto. Sada i Mihiz piše, da su se „moderni“ zatrcali isuviše jako, pa jednu rečenicu ne „zakovrdžavaju samo jedanput, ili dvaput, nego i tripit“ srljajući u potpunu konfuziju. I Matic sada kaže: „Poetska pismenost je veoma porasla među mladima, ali... kad je reč o poeziji i pesnicima verujem da su najdragocenije ne one pesme koje su najučenije, nego one koje su najiskrenije, najistinitije“. Dakle, Antetu će i oni priznati nepobedivost.

I kad Bulatović kaže, da je poezija o vagonetima na omladinskoj pruzi, „izgledala lažna i bila svakako donekle nametljiva“ ja dodajem, da je bilo i lažnog i nametljivog

rodoljublja kod pesnika. Pravi pesnici-rodoljubi i onda su dali pesme trajne vrednosti, nadahnute iskrenim rodoljubijem. Bulatović kaže da nema rodoljubivih pesama i „pored nesumnjivog i iskrenog oduševljenja pesnika za ovu našu stvarnost, za ovo naše nebo“. Ali, ja mislim, da ova naša stvarnost i ovo naše nebo, ne teku kroz vene naših pesnika i kritičara onom snagom, onim zanosom koji piše poeziju ili je ođabira.

I dok potajno govore da rodoljublje nije u modi, ipak se javno izjašnjavaju za njega. Nedavno, povodom Dana mladosti, jedan je takav pesnik pisao uvodni članak za jedan nedeljni list. Zar se onda moramo čuditi što je članak bio bez krvi, bez zanosa i ljubavi za ovu zemlju, a to boli hiljade rodoljuba koji čitaju taj list.

Karjerizam i rodoljublje ne idu ipak zajedno...

Gojko BOŽANIC

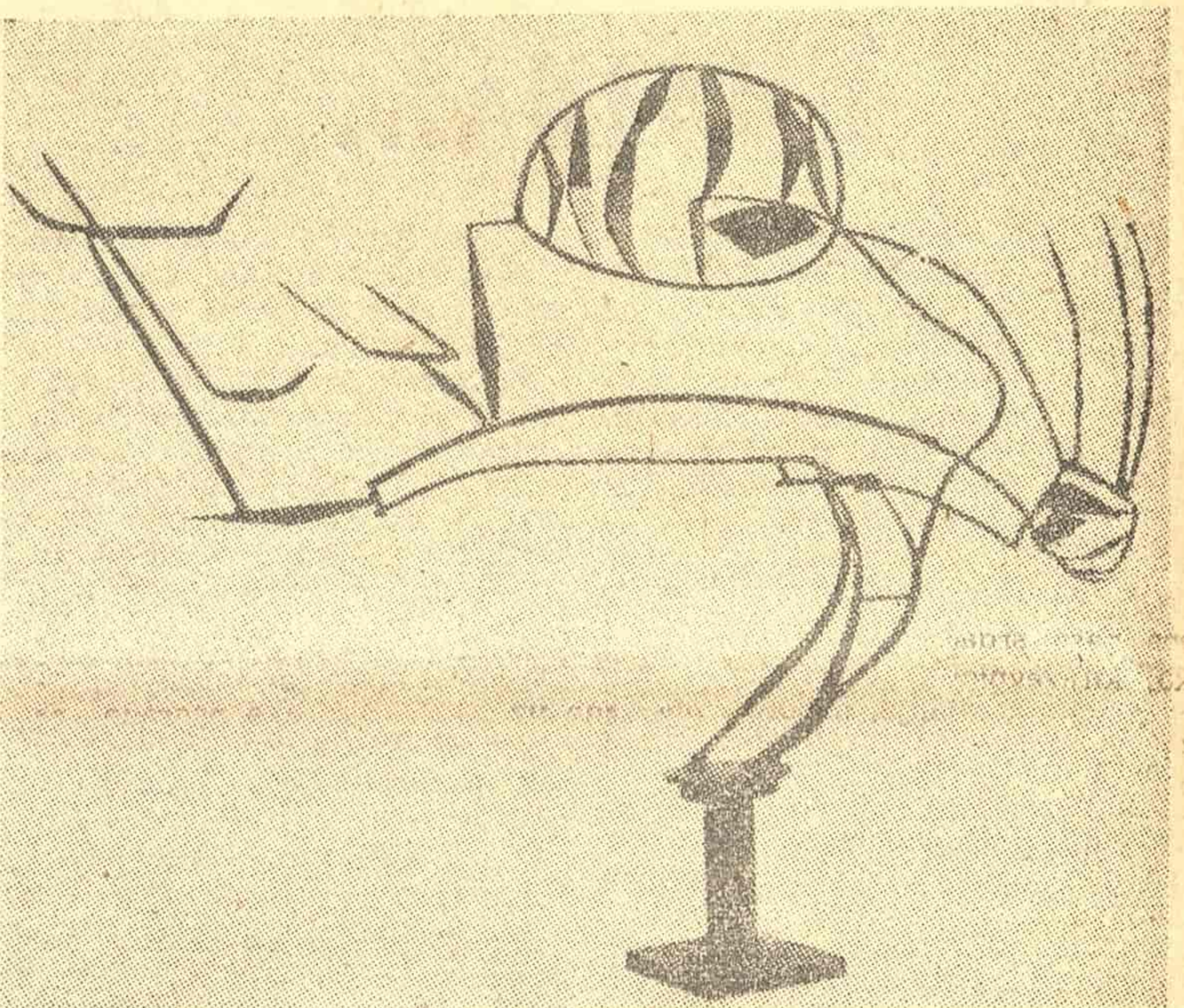
ZMAJEVE DEČJE IGRE

U Sremskoj Kamenici je prošlog meseca održana priredba „Zmajev dan“. Na malom platou Zmajevca u Kamenici, na mestu gde je nekada bio pesnikov čardak koji mu je za odmor i nadahnuće sagradio brat Kornel, simbolično su u jedan buket bili složeni naivni stihovi novosadskih i kameničkih pionira. Zmajevce popularne pesme za decu i odlomci iz poezije pisaca-učesnika: Desanke Maksimović, Cvilda Tartalje, Nikole Drenovca, Božidara Kovačevića, Dušana Radovića i Stevana Račkovića. A reč Veljka Petrovića o Zmaju i njegovom pesništvu značila je toplu evokaciju i ozbiljan pleođaje.

Ali, iz dalje zamisli inicijatora i priredivača, „Zmajev dan“ je samo etapno ostvarenje ideje o jednom opštejugoslovenskom festivalu za decu — Zmajevim dečjim igrama. A skroman početak i lep uspeh „Zmajevog dana“, kao i susreti u Kamenici tom prilikom, potvrdili su

potrebu da se organizovanjem poetskog i kulturno-umetničkog festivala u duhu, socijalističkog vaspitavanja najmladih stvara neposredan i prisan kontakt između dece i omladine i njihovih pisaca i pedagoga.

U okvirini program igara, koji su inicijatori — memorijalni Zmajev muzej u Kamenici i društvo prijatelja tog Muzeja — u lokalnoj štampari istakli, utkvaju se mnogi konstruktivni predlozi koji se za dva festivalska dana rezimiraju u sledećim tačkama mogućeg programa: 1) Otvaranje igara, 2) Kraći referat o Zmaju kao piscu za decu, 3) Panorama Zmajevce poezije za decu (recitacije i scenska prikazivanja), 4) Spektakl dečjih pozorišta (napr. „Boško Buha“); drugi dan — 1) Dečji pisci iz svih naših republika čitaju svoje radove, 2) Savetovanje o problemima literature za decu, 3) Pionirska logorska zabava u Kameničkom parku sa programom školskih organizacija a uz

Kompozicija sa XXIX bienala u Veneciji

Mihailo RAŽNATOVIĆ

GVOZDENI PUT NA MOKRU

Prije neki dan ponovo sam, ne znam po koji put već, čitao Ljubu Nenadovića. Njegova Pisma o Crnogorcima. Obračam im se nerodovno, neobavezno, iz čiste radoznalosti. Svaki put, kao za uzvrat, otkrijem po neki nov detalj, sitnicu neku, takoreći, nešto što mi je, u ranijim susretima, ostajalo postrani, nezapaženo. Dobri, simpatični čika-Ljuba, toliko naklonjen svojim zemljacima, sad me vezaio riječima nekog stranca, Francuza, bezrazložno nadurenog na stanovnike Crnih Brda. Kaže Ljuba, ne Ljuba nego neki Crnogorac Ljubi: „A da ne bi se zvala Crna nego Bijela Gora, da je drukčije“, — ali Ljuba po plemenitom svom postupku, opravdava stranca: u ljuštenju izgovorene njegove riječi, ne treba ih uzimati k srcu. U njima, međutim, ima istine, one jetke, ishitrene, rečene pod temperaturom, kao u afektu. To bi bila istina na prvi pogled; svaki dalji mijenja bio je, nalazio drugu.

Evo, ona, otrprve:

„Nemaju ni industrije, ni književnosti, ni gvozdrenih pučova na suhu, ni flote na moru — ništa nemaju. Da im se odzme sve ono što drugi narodi za njihove potrebe proizvode, ostali bi bez kape, u samoj košulji i opanci, sa guslama u ruci. Niko od prostih Francuza nema toliko nerazložnog narodnog ponosa, koliko ga ima jedan njihov kozar!“

Pa gotovo sve je tu tačno: ništa nijesu imali — sem tog ponosa, nerazložnog, kako je mislio taj Francuz, narodnog, ponosa kozara! Istina je tu samo tek načeta, i, ustoj, obasjana iskrivljenom svjetlošću. Puniya bi bila ona koju je, sa toliko ljubavi, topline i razumijevanja, prenio čika-Ljuba: ništa nijesu mogli ni imati, početo su im drugi sve razarali; branili su golo kamenje i nage živote („Čuvaj obraz, a ne čuvaj glavu!“), da bi drugi mogli imati sve ono što oni nemaju; a što se narodnog ponosa tiče — to je najviše što jedan narod, makar bio i kozarski, može da ima, s razlogom, ili razlozima, opravdanim, razumije se:

„Velike su patnje i oskudice crnogorske, ali oni vele: „Vitešku nevolju treba viteški podnosti!“ Najpunija bi, možda, bila ona Njogoševa, ostavljena u njegovim pismima, teža od njegove smrti, surovo bolna kao i vrijeme u kome se živjelo, zapravo pokušavalo živjeti.

Evo i nje, za uzvrat gnjevnom Francuzu: „O, nesrećna Crna Goro! gola sirota ona ne pripada čovječanskom rodu, nego je ili pala s neba,

ili iskočila iz pakla, ušljed čega svak je se tuđi našim podvizima za slobodu, za Slavjanstvo i za Hristijanstvo — nema blagorodne simpatije; naša krv, naša stradanja i mučenja ne zaslužuje čovječanskog saučesća.“

Još bih mogao tražiti tih istina, prolaznih kao i ljudi koji dolaze do njih. Nema potrebe za tim: brdovita zemlja oko Lovčena sama će, iz dana u dan, otkrivati sve drukčiju, sve noviju istinu.

Kad bi, počem, i čika-Ljuba i taj Francuz mogli još jednom naići, začu u ta garava brda, vjerovatno bi, sad, imali i drugih riječi, i drugih misli. Ono što bi im se ponovo pružilo da uoče i ustvrde, bilo bi, najvjerovatnije, u mnogome različito od onog što su, onda, vidjeli i kazali.

Zamišljam odnekud taj nemoguć njihov susret, i već naslućujem razgovor koji bi poveli:

„Nemaju koza“, kriknuo bi Francuz, „nijesu, dakle, više ni kozari!“

„Treba pustiti grani da jednom olista ovim kamenjem“, dobroćudno bi mu odvratio čika-Ljuba. „Dosta su se crne gore kupale u krvi. Želio bih da nikad više ne sretnem onu sliku od koje me trnci podilaze: nedorasli četrnaestogodišnji dječak, ranjen teško, rekao mi je, kad sam ga začuden pitao što je tako mlad išao u borbu: „Svejedno: ko ide u boj, traži smrt; ko sjedi doma, čeka je“. Vrijeme je da se više smrt ne sreće ovuda. Neka gore same listaju.“

„Ne vidim ih sa guslama u ruci“, zaprepastio bi se stranac. „Šta to ima da znači?“

„Prionuli su zemlji“, rekao bi mu naš putopisac. „Vidiš, to je znak da više ne ratuju. Na Cetinju im eto fabrika električnih uređaja ondje gdje im je bilo slagalište bojno, a pod Obodom, gdje su puške kovali, napravili su centralu na vodi. Ratuju sad, izgleda, sa ono malo zemlje što imaju. Da to podignu iz zgarista.“

„Industrijalizuju se, dakle?“

„Tako nešto. Ono što smo vidjeli u Nikšiću, Željezaru, pamtiš, nijesam vidio ni preko mora, kad sam ranije onuda prolazio. Pa i one brane, što su njima pregradili rijeke, kao onu na Zeti...“

„I kombinat će, čujem, da stvaraju“, upadao bi mu stranac u riječ.

„Hoće. I još će rude da otkopaju u ovom kamenju.“

„Čudno, zaista čudno“, iščudavao bi se Francuz.

„Gradove, vidim, nove zidaju!“

„Zidaju“, potvrdio bi čika Ljuba.

NERETVA

Gledam nesagledano i slušam neredeno...
Ova voda pije sama sebe
Ova zemlja jede sama sebe
Ove su ribe od njenog mesa
i njene krvi.

Nahranjena je ova voda
i sita i napita
Te bele ribe neulovljive više
stvorene su od mesa smrti.

Mile BISKUPLJANIN

prisustvo i učešće dečjih pisaca i pedagoga. Predloženo je da se na taj dan u Kamenici dodeli i Zmajeva nagrada koju svake godine dodeljuje časopis „Zmaj“, i pokrene izdavanje „Nevena“

Druže Uredniče, pišući Vam o Zmajevim dečjim igrama mi samo ponavljamo prvu rečenicu ankete o našim mogućnostima, koju želimo da ovim pismom pokrenemo. A verujemo da će je „Književne novine“ proširiti svojim autoritativnim po-

Novi Sad Jovan DUNĐIN

Dubrovnik u spomen Isidore Sekulić

Poštovani druže uredniče, Sve što više odmice vrijeme od smrti Isidore Sekulić, prirodno, sve više raste interes za njenu ličnost i njeno djelo.

Uprkos činjenici da je ona u predsmrtnoj „usmenoj oporuci“ — da je tako nazovemo — zaželjela da se njena sahrana obavi na njoj svojestven, najskromniji način, poput plime, pojavljuju se i pojavljuju se još uvijek mnogobrojni napisi po listovima i revijama o njenom životu i njenom stvaralaštvu i njenim pogledima na život i svijet.

U „Književnim novinama“ također u više navrata pisano je o toj problematici, pa i u vidu pisama uredništva (prof. Jovan Vulević iz Kragujevca: „Za biografiju Isidore Sekulić“; dr. Vinko Vitezić iz Zagreba: „Gospodstva sirotinja“ Isidore Sekulić“), te nam ta činjenica daje povoda da pišemo iz našeg festivalskog grada, u kome je makar i na skroman način, obilježena Isidorina smrt. Tako se Radio-Dubrovnik odužio u svojoj svetloj uspomeni emisijom „Književni lik Isidore Sekulić“ i drugim emisijama, vezanim za njeno ime. Lokalni tjednik „Dubrovački vjesnik“ u prvomjaskom broju objavio je nekrolog feljtonskog razmjera „U spomen Isidori Sekulić“, dok će broj 4 (juli 1958) „Našega mora“, glasila Kluba pomoraca „Miho Pracat“ — koji se već štampa u ovdajšnjem tiskaru „Ivo Gubelić“ — također donijeti ovdajšnji napis „Lik i djelo Isidore Sekulić“. Tromjesečni časopis za književnost, nauku i umjetnost „Dubrovnik“, odužit će se sa svoje strane Isidori Sekulić — svome saradniku.

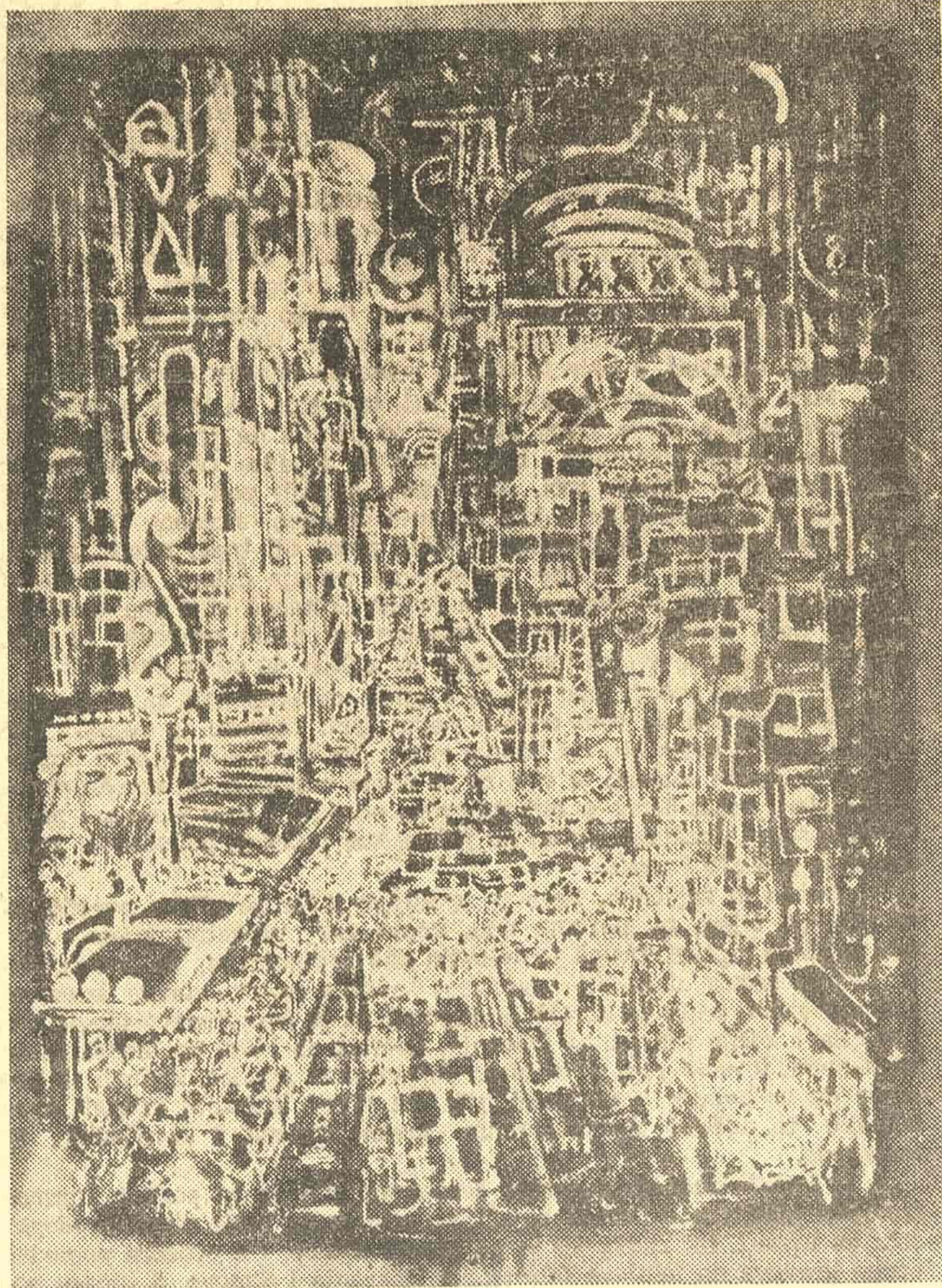
Posljednja Isidorina knjiga „Mir i nemir“, koji izbor iz svoga esejističkog djela izvršila ona sama, sadrži i tri eseja iz dubrovačko-dalmatinske književnosti, i to „Marko Marulić — Splićanin“, „Ivana Gundulića — Suze sina razmetnoga“ i „Orsat Veliki Iva Vojnovića“.

Neka i ovom prilikom bude izražena naša srdačna zahvalnost velikoj književnici Isidori Sekulić za sva njena nastojanja, napore i potvrdite da svojim perom, i to sjajnim sociološkim okvirima i zahvatom u pojedine epohe dubrovačke književnosti, doprine svoje udio u osvjetljavanju slavne prošlosti i bujne književnosti starodrevnog grada pod Srđem.

Dubrovnik Vanja VICKOVIĆ

LIKOVNA UMETNOST

Velike nagrade na 29. Bienalu

Mark Tobey: Brodvej

Izgleda da nikad nije suvišno ponoviti poznatu činjenicu da vrednost umetničkog dela ne čini njegova pripadnost ovome ili onome stilu ili pravcu, nego njegov kvalitet, odnosno da je delo vredno ako je zaista umetničko ma kome ono pravcu pripada. Kao ni jedan dosad, ovogodišnji venecijanski Bienale napadan je oštro preko italijanske, a delimično i strane štampe zbog svoje fizionomije koja ovog puta znači odu apstraktnoj umetnosti. Svakako da je ovakav napad u principu pogrešan, jer je nestručno i neistorijski diskutovati o pravu egzistencije jednog pravca koji živi i govori o našoj epohi već pola veka. Međutim, razlog za napad zaista postoji i opravdan je — ne zbog toga što je dat prioritet apstraktnoj umetnosti nad figurativnom, nego prvenstveno i svakako samo zato što je izloženo toliko slabih, praznih i bezvrednih „apstraktnih“ radova iz kojih nema ni misli ni osećanja. Otuda se dobija utisak da je pri izboru eksponata davan prioritet uvek delima koja pripadaju apstraktnoj umetnosti, baš zato što su apstraktna, a bez obzira na njihov kvalitet često daleko ispod vrednosti dela figurativnih majstora dotične zemlje. I zato, sve i ako je bila želja da se ovom najvećom svetskom izložbom afirmišu apstraktna umetnost kao dominantni likovni izraz današnjice — što je svakako tema za diskusiju, ali je kao hipoteza održivo — pogodak je otišao vrlo daleko od cilja. Isuviše je ova izložba pokazala, maniriranog, pretencioznog i neinspirisanog da bi služila kao propaganda ideji o dominantnoj ulozi apstrakcije, koju rećemo da zastupa.

Žiri koji dodeljuje velike nagrade kao da je naročito vodio računa o ovoj činjenici. Velikim priznanjem on je, istina, istakao samo apstraktne majstore, ali ih je tako odabrao, da ma kako imena nagrađenih predstavljala iznenađenja za sve koji su pravili prognoze u tom smislu.

Žiri koji dodeljuje velike nagrade i skulpturu I nagradu od po 2.000.000 lira i II nagradu od po 1.500.000 lira. To su velike nagrade uz koje idu i dve nagrade za grafiku od 500.000 i 250.000 lira i jedna nagrada za delo religiozne umetnosti od 500.000 lira. Osim ovih velikih zvaničnih nagrada međunarodnog karaktera postoji i četvrti niz manjih (od 500.000 do 50.000 lira) koje dodeljuju pojedine umetničke ustanove ili privatnici.

Među ovima najznačajnija je nagrada UNESCO. Ove je godine I nagrada Bienala dodeljena italijanskim umetnicima: slikaru Ličini i vajar Mastrojani, a II nagrada američkom slikaru Mark Tobiju i mladom španjskom skulptoru Čilidi.

Osvaldo Ličini (Ličini rođen 1894 god.) živi tiho i gotovo izolovano u svom malom mestu Monte Vidon Korado, a njegova su dela bila poznata samo najužem krugu stručnjaka. Fine i nenametljive, njegove slike ne osvajaju na prvi pogled, zato treba pažljivo „čitati“ ovog autentičnog pesnika čije su vizije srodne Kleu i Kandinskom. Njegove po formatu male slike deluju kao stihovi jedne intimne isповesti. Delo mu je zanatski čisto i precizno, a kao likovna ideja jasno i jednostavno. Uvek nosioci osećanja intenzivni hromatski odnosi ispunjavaju često jednostavan crtež geometrijskog porekla. Njegova mala platna čuvaju čistu radost stvaranja jedne tihe ali prave umetničke prirode. Retrospektiva njegovog opusa donosi svu istinu iskrenih traženja i rezultata izrašenih iz duboke potrebe saopštavanja jedne svoje, poetski shvaćene istine. Dodeljujući mu najveću nagradu, žiri je svakako želeo da istakne ovu osobinu, tako retko osetnu na bezbrojnim delima ove ogromne likovne smotre.

Ako je Ličini pesnik, Umberto Mastrojani (Mastroianni, rođen 1910 god.) je borac. Snažan i ponekad surov, on gradi svoje vulkanske forme kao da ih je sama zemlja izbacila, pa nose pečat dubokih geoloških slojeva u svojim poliedričnim oblicima. Otuda njegove metalne gromade čuvaju bučan ali uporan ritam jedne prirodne arhitekture. Unutarnji dinamizam njegovih kompozicija, koje ne izazivaju nikakvu poznatu vizuelnu analogiju, sugerišu ipak vrlo ubedljivo jedan moderan doživljaj realnog sveta koji je u svojoj biti praiskonski star. Biće da je neposredna snaga i autentičnost skulptorovog instinkta ono što je Mastrojani u prvom redu pribavilo veliku nagradu, za koju su gotovo svi smatrali da je Pevznerova.

Mark Tobey (Tobey, rođen 1890 god.), poznati američki slikar prezentovan je imponentnim brojem od 36 radova. Vrlo originalno, Tobijevo slikarstvo ima strukturu istaknuo od bezbrojnih, lakih poteza četkica, sličnih nekom neobičnom neprekidnom pismu u kome je osetan trag orijentalne filozofije i umetnosti. Naročito se taj njegov

Nema tamo gvozdrenih putova na suhu. Ima, istina, dva kraka od njih, ali se oni ne spajaju: jedan se, poranije, uvalio do Zelenike, i nije ni pokušao da se od obale probije kroz vrlat, a drugi je, uz napor kakav se ne pamti, prodro do Titograda. Ona dva okrajka, od Bara do Vira, i od Plavnice do Titograda, igračka su, smijurija neka, kao zetska dvokolica, „šarabaj“. Brzina na tim „linijama“ basnoslovna je: malo ide, pa stane, pa opet krene, pa stane, pa nikad kraja! Čuli ste već za onu šalu: konduktier, svejedno na kojoj od ovih dveju „strada“, poziva putnika da uđe, a ovaj odbija: „Hvala, neću, žuri mi se!“

A sad, tuda, niz Zetu, i preko Blata, pa kroz mrku Sozinu do Mora, opruža se široka trasa, i naskoro treba ubrzan voz da krene. Da za časak proleti do Bara...

Posmatrao sam mine kako raznose bregove Vranjine, slušao tupe detonacije koje su rovale i bušile utrobu Sozine, vrzmao se po nasipu oko Lesendra i Tankoga Rta, i čuo sam priče, najpotresnije koje se mogu čuti, kako se podiže most preko jezera: betonske noge su tonule u mulj, gubile se: ljudi su riljali po muljnom dnu, i ljeti i zimi, kupali se i mrzili se; cementne sante su klizile od nasrtaja vodene stihije, a ljudske ruke su ukročavale i bujucile, i cement, i gvožđe. Bilo je tu i slomljenih ruku i polomljenih glava, jer se ništa u ovoj zemlji kamenoj, i u toj vodi kamenoj, ne može bezbolno i beskrvno ni stvoriti ni podići. Hladne, tako sleđene, svesvoljne i svepremerljive brojke na izgužvanim hartijama evidentičara pokušale da utvrde koliko je tu utrošeno trudodana, betona i čelika, i ko zna šta još sve čega, ali će izvan toga, ili, bolje reći, iznad svega toga, ostati um i srce čovjeka, uzidani u toj trasi odvaljenih brda, utemeljeni u tom mostu koji će šinama spojiti dvije obale, skadarsku sa jadranskom, i dva grada, Titograd sa Barom, i dvije vode, Moraču sa Morem...

I kad mi onaj mučan san dodu u pohode, kad me rasani, — odmah iskrnsne, preda me, još mutan lik onog mosta kod Lesendra, na koji se još čeka da ustane na noge pa da preko njega zavrišti „vranac“, i kažem, za utjehu, sebi: stići ću, moram stići do svoje kuće, gvozdrenim putovima na suhu, i gvozdrenim putem na mokru.

tzv. „beli rukopis“ vezuje za kinisku kaligrafiju i donosi nefigurativne, apstraktne vizije koje nagoveštavaju neprekinuti niz formi što osvetljene traju u jednom imaginarnom prostoru. Nagrada Tobiju svakako je i priznanje originalnosti.

Eduardo Čilida (rođ. 1924 g.) je mladi španjski skulptor, duhovit i spontan. Njegove su skulpture građene kao markantan metalan crtež u prostoru i često, više po čulnoj nego vizuelnoj sličnosti asociiraju pojedine prirodne oblike. Izvesna skicoznost koju uvek zadržavaju njegova dela daje im naročitu svežinu i utisak kao da se ovog trenutka projektuju na beskrajnoj pozadini visokog horizonta. Verovatno da je nagrada dodeljena Čilidi imala i tendenciju da afirmišu mlade talente.

Prošlih Bienala, 1956 g. i Jugoslavija je dobila jednu nagradu — UNESCO-ovu, dodeljenu Miodragu Protiću. Kvalitet naše ovogodišnje izložbe na Bienalu nije bio slabiji od prošlog, čak je ovog puta, bar dosad, sa više pažnje i komplimentata strana kritika pisala o našem

FILM

A ŠTA SAD?...

Jesmo li u čorsokaku? Neugodno je reći, ali: jesmo! Pa, šta ćemo sad?...

Zaista, šta da se radi? Ali, prethodno da objasnimo o čemu je reč.

Producentske kase, doduše, nisu prepune, ali ni jedna jedina nije prazna. Finansisko stanje skoro svake domaće filmske kuće bolje je nego ikad ranije. Svi kažu i svi se slažu: sad imamo dosta para, ali... ne znamo šta ćemo s njima!

Otkud to? Banalno je već reći, kad se povede razgovor o našem filmu, da je scenario problem br. 1. Banalno i otužno, ali istinito. I dosadno je već ubedivati javnost da jugoslovenski film neće dalje ni makac ako se taj aktuelni i akutni problem ne reši. Pardon, tačnije: ako se permanentno ne rošava. Jer, borba je to neprestana, baš kako je to red u svakoj umetnosti. Borba za temu, za ideju, za izraz... Nema mira ispred kamere!

Pa, dobro, ometa li neko tu borbu koja filmu život daje, borbu stvaralačku? Niko! Baš niko mir neće, baš svi kavgu traže!

Šta je to, možda — paradoks? Boraca nema! Onih pravih. Gladijatora. Profesionalaca. Onih kojima je borba hleb, onih koji svojom borbom i druicima hleb daju. Nema profesionalnih filmskih pisaca!

Ima samo amatera. Onih neukih i samoukih. Više prvih nego drugih. Ima slučajnih pisaca i pisaca koji slučajno za film pišu.

A film, famozni, jeste i industrija. Ne može živeti od slučajnosti. Ni od improvizacija. Ni od sreće.

I tako... nema dovoljno sirovina. Kapaciteti su samo pedesetak otsto iskorišćeni. Recesija!

Stoga, mnogi se producent ozbiljno zamislio. Nova sezona (ako film uopšte zna za sezone?) je već pred vratima. Šta raditi posle Pule?

paviljonu. Ali o nama se u većini slučajeva govori kao o celini, o paviljonu koji pokazuje bogatstvo i slobodu umetničkog stvaranja, a gotovo nikada se ne ističe pojedini umetnik i to zato što mi još nikada nismo uspjeli da dovoljno istaknemo ni jednog svog umetnika, a zaista ih ima koji to zaslužuju. Ne radi se tu o nekoj našoj skromnosti, nego često o nespretnosti. Mi nemamo zašto da svetu doka zujemo da smo zemlja sa znatnim brojem slikara i skulptora, u to niko i ne sumnja obzirom na naše bogate likovne tradicije, ali mi treba da pokažemo ono što nam je najbolje, jer je samo kvalitet merilo vrednosti u ovom slučaju. A kod nas se redovno vrši isti propust: pretrpava se paviljon. Umešto pet umetnika, jedan slikar i jedan skulptor bili bi zaista najuspelija i najubedljivija prezentacija, i bili bi shvaćeni, uočeni i pamćeni (a obzirom da se Bienale održava svake dve godine, to nema „opasnosti“ da neće svi koji zato imaju uslove „doći na red“!). I zatim još jedan veliki i fatalni propust: apsolutno nedovoljna propaganda. U ovakvim slučajevima ona je neophodno potrebna, jer se „isplaćuje“ stotruko, odnosno, kroz priznanje koje je dato pojedincu, afirmišu se i dotična zemlja. A ove velike izložbe sem svog istoričkog značaja koje imaju kao smotra likovnog „stanja“ u datom trenutku, znače i jednu pozitivnu utakmicu nacija u njihovom prilogu svetskom likovnom stvaranju našeg vremena.

Dr Katarina AMBROZIĆ

Scenarija, dajte nam scenarija! Ali, ko da ih napiše u dovoljnom broju?

Kažu, da je Jugoslavija u mogućnosti da godišnje proizvede 25 igranih filmova.

U čorsokaku smo, zar ne? Pa, šta ćemo sad?...

Razmislimo još malo. Da li je posredi kriza ideja? Ako zavrismo u producerske f...joke otkrićemo mnoge valjane zamisli.

Možda fabula nije dobra? Naše su i sasvim korektna. Onda, valjda, nema lepo izvajanih likova?

Ponegde ima. Jesu li problematični obrti? da, jalozi!

Često je baš obrt najbolja komponenta, a desi se da je to i dijalog.

Znači, ipak, situacija nije tra-gična? i k — jeste!

! ? !

Nema, nažalost, dovoljno scenarija u kojima su sve komponente bar na standardnom zanatskom nivou.

U tome je tragičniji situacija. Niko ne ume da zanatski uobličuje delove scenarija. Ako je dobra ideja — ne valja obrada, to je najčešći slučaj.

A zašto niko ne zna zanat? (Jer, poznato je, prvo zanat pa onda umetnost — zakon je ne samo na filmu).

Zato što to niko nije učio, niko nije izučio dramaturški zanat!

Onaj koji je to hteo nije imao gde i kod koga, nije imao podršku, čak ni pažnju. I sad nam se to, svima, sveti — itekako!

Imamo reditelje, scenariste, ali nemamo filmske profesionalce u dramaturgiji. Nemamo!

Pa, dajte da ih stvorimo! Još nije kasno!

Zaista, nije. Producenti su od vapaja prešli u akciju, u ofanzivu.

Da, ali šta sad?... Jer, dok se nekoliko pisca osvedoče kao profesionalci — godine će proći.

Šta, dakle, danas? Neću postati Kolumbo ako kažem da je jedini izlaz iz čorsokaka, jedini i zaista izlaz, duboko sam u to uveren, samo ovaj: okupiti u stvaralački kolektiv pisce koji imaju međusobni afinitet, pisce koliko-toliko specialiste za dramsku konstrukciju, dijalog, karaktere, komične efekte... i angažovati ih da zajedničkim silama ostvare jedan scenario.

Tako već odavno rade u svakoj velikoj kinematografiji; naravno, ne rade isključivo tako već i individualno. Ali, najviše sirovina za proizvodnju obezbeđuju kolektivnim metodom nisanja scenarija. Kažu, a praksa ih ne demantuje, da je tako ne samo najsigurnije nego i najbrže.

A mi?

Pokušavali smo, ali stidljivo. Čak su producenti bili voljni da finansiraju grupe pisaca — neki su to i činili — ali sami autori nisu izdržali... Zašto? Iz sujete! Svaki je apotekarski vaqao svoje učešće i — precejnjivo svoj deo posla. Posledica: svaki je hteo da bude isključivi autor.

Zaista, šta ćemo sad?...

Ljubomir, RADIĆEVIĆ

